

Računovodstvene manipulacije i načini njihovog otkrivanja

Pehnac, Tajana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:859009>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

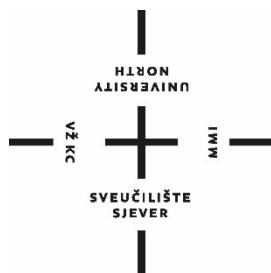

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

**SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN**

DIPLOMSKI RAD br. 301/PE/2020

**RAČUNOVODSTVENE MANIPULACIJE I
NAČINI NJIHOVIH OTKRIVANJA**

Tajana Pehnec

Varaždin, veljača 2020.

SVEUČILIŠTE SJEVER
SVEUČILIŠNI CENTAR VARAŽDIN
Studij Diplomski sveučilišni studij Poslovna ekonomija

DIPLOMSKI RAD br. 301/PE/2020

**RAČUNOVODSTVENE MANIPULACIJE I
NAČINI NJIHOVIH OTKRIVANJA**

Student: Tajana Pehnc, mat.br. 0683/336D Mentor: dr. sc. Lorena Mošnja-Škare

Varaždin, veljača 2020.

Prijava diplomskog rada

Definiranje teme diplomskog rada i povjerenstva

ODJEL	Odjel za ekonomiju		
STUDIJ	diplomski sveučilišni studij Poslovna ekonomija		
PRISTUPNIK	Tajana Pehcec	MATIČNI BROJ	0683/336D
DATUM	07.02.2020.	KOLEGIJ	Računovodstvo i financije
NASLOV RADA	Računovodstvene manipulacije i načini njihovog otkrivanja		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Accounting manipulations and their detection		
MENTOR	Lorena Mošnja-Škare	ZVANJE	prof. dr. sc.
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. prof. dr. sp. Goran Kozina, predsjednik 2. prof. dr. sc. Lorena Mošnja-Škare, mentorica 3. izv. prof. dr. sc. Ante Rončević, komentor, član 4. izv. prof. dr. sc. Anica Hunjet, zamj. član 5. _____		

Zadatak diplomskog rada

BROJ	301/PE/2020
OPIS	<p>Godišnji financijski izvještaji pružaju informacije temeljem kojih investitori donose poslovne odluke. Informacije u financijskim izvještajima moraju se prikazati fer i istinito. Pojedine pozicije bilance i računa dobiti i gubitka ovise o procjeni uprave. Procjena ovisi o subjektivnom dojmu te se na taj način otvaraju mogućnosti za manipuliranje financijskim izvještajima preko precjenjivanja ili podcjenjivanja pozicija, ovisno o željama i ciljevima menadžmenta. Kako bi se prikazalo poduzeće boljim i uspješnijim nego ono stvarno je, često se poseže za prijevarama i modificiraju se financijski izvještaji. Financijske manipulacije imaju značajne učinke na poduzeće i društvo, ne samo financijske već i nefinancijske posljedice. Stoga su odgovorne osobe dužne uspostaviti učinkovite interne kontrole i stvoriti korporativnu kulturu koja sprječava potencijalne počinitelje od upuštanja u prijevarno financijsko izvještavanje. U ovom diplomskom radu cilj je istražiti i prikazati:</p> <ul style="list-style-type: none">- objasniti motive i metode manipulacija financijskim izvještajima- definirati vrste manipulacija i utjecaj na financijske izvještaje- prikazati načine sprečavanja i otkrivanja računovodstvenih manipulacija- analizirati primjere najvažnijih računovodstvenih manipulacija- prikazati trendove računovodstvenih manipulacija
ZADATAK URUČEN	11.10.2019.

Sažetak

Poslovne odluke o suradnji ili ulaganju u poduzeće većinom se temelje na financijskim izvještajima poduzeća. Stoga je izuzetno bitno da isti budu pouzdani i istiniti. Rad opisuje najčešća područja korištenja računovodstvenih manipulacija. Cilj rada je objasniti znakove upozorenja da su financijski izvještaji lažirani te tehnike prijevornog izvještavanja. Rad opisuje i analizira najveće računovodstvene skandale u povijesti, te najvažniji primjer u Republici Hrvatskoj. Teorijski dio rada odnosi se na definiranje prijevara, vrste prijevara te načine sprečavanja i otkrivanja računovodstvenih manipulacija u financijskim izvještajima. Dani su primjeri mogućih računovodstvenih manipulacija na području potraživanja od kupaca, području prihoda, zaliha, amortizacije, rezerviranja i obveza.

Ključne riječi: manipulacije, financijsko prijevarno izvješćivanje, revizija, lažiranje financijskih izvještaja

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
1.1.	Predmet i cilj rada.....	1
1.2.	Metode istraživanja	2
1.3.	Struktura diplomskog rada	3
2.	POJMOVNO ODREĐENJE PRIJEVARA.....	4
2.1.	Definicije prijevara	4
2.2.	Trokut prijevare	5
3.	VRSTE PRIJEVARA.....	9
3.1.	Prijevarno financijsko izvještavanje	9
3.2.	Zloupotreba imovine	13
4.	ZNAKOVI UPOZORENJA DA SU FINACIJSKI IZVJEŠTAJI LAŽIRANI.....	15
4.1.	Vanjski upozoravajući znakovi	15
4.2.	Unutarnji upozoravajući znakovi.....	17
5.	TEHNIKE PRIJEVARNOG FINACIJSKOG IZVJEŠTAVANJA	19
5.1.	Iskazivanje boljeg financijskog rezultata od stvarno ostvarenog	20
5.2.	Iskazivanje lošijeg financijskog rezultata od stvarno ostvarenog	22
5.3.	Pogrešno klasificiranje imovine i obveza.....	23
6.	NAJČEŠĆA PODRUČJA PRIMJENE RAČUNOVODSTVENIH MANIPULACIJA	26
6.1.	Računovodstvene manipulacije na području potraživanja od kupaca.....	26
6.2.	Računovodstvene manipulacije na području prihoda.....	29
6.2.1.	Precjenjivanje prihoda	30
6.2.2.	Podcjenjivanje prihoda	32
6.3.	Računovodstvene manipulacije na području zaliha	33
6.3.1.	Manipulacije s popisom zaliha.....	34
6.4.	Računovodstvene manipulacije na području amortizacije ...	36
6.5.	Računovodstvene manipulacije na području rezerviranja i obveza.....	39
6.5.1.	Računovodstvene manipulacije na području rezerviranja ..	40

6.5.2. Računovodstvene manipulacije na području obveza	41
7. SPREČAVANJE I OTKRIVANJE RAČUNOVODSTVENIH PRIJEVARA	44
7.1. Sprečavanje računovodstvenih prijevара.....	44
7.1.1. Uloga menadžmenta.....	45
7.1.2. Uloga internih kontrola.....	46
7.2. Otkrivanje računovodstvenih prijevара	50
7.2.1. Interna revizija.....	50
7.2.2. Eksterna revizija	54
7.2.3. Forenzično računovodstvo.....	60
8. PRIMJERI RAČUNOVODSTVENIH PRIJEVARA	64
8.1. Slučaj Enron.....	65
8.2. Slučaj Lehman Brothers.....	67
8.3. Slučaj Parmalat.....	69
8.4. Slučaj Agrokor	72
9. TRENDVI RAČUNOVODSTVENIH MANIPULACIJA I LAŽIRANJA FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA U SVIJETU	77
9.1. Posljedice i predviđanja prijevара	80
10. ZAKLJUČAK	82
LITERATURA.....	84
POPIS SLIKA.....	89
POPIS TABLICA.....	90

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Prema Zakonu o računovodstvu poduzetnici su dužni sastavljati godišnje financijske izvještaje koje čine izvještaj o financijskom položaju (bilanca), račun dobiti i gubitka, izvještaj o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti, izvještaj o novčanim tokovima, izvještaj o promjenama kapitala te bilješke uz financijske izvještaje. Financijski izvještaji, kao krajnji proizvod računovodstva, moraju sadržavati informacije koje su jasne, važne, pouzdane i usporedive kako bi na temelju njih zainteresirani korisnici mogli donositi odluke. Kako bi svoje poduzeće prikazali što uspješnijim, a poslovanje stabilnim, menadžeri posežu za prilagođavanjem financijskih izvještaja, odnosno računovodstvenim manipulacijama. U posljednje vrijeme sve su češće malverzacije u financijskim izvještajima te sve je češća zlouporaba računovodstva i upotreba kreativnog računovodstva.

Manipulacije u računovodstvu ovise o fleksibilnosti računovodstvenog okvira. U Republici Hrvatskoj računovodstveni regulatorni okvir predstavlja Zakon o računovodstvu, Hrvatski standardi financijskog izvještavanja (HSFI), Međunarodni računovodstveni standardi (MRS-evi) te Međunarodni standardi financijskog izvještavanja (MSFI), njihove dopune i povezana tumačenja koji su utvrđeni od Europske komisije i objavljeni u službenom listu Europske unije. (prema Friganović, M., 2008.). Isti taj okvir daje mogućnost da se pojedine pozicije bilance i računa dobiti i gubitka temelje na procjeni menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje. Procjena ovisi o subjektivnom dojmu te se na taj način otvaraju mogućnosti za manipuliranje financijskim izvještajima preko precjenjivanja ili podcjenjivanja pozicija, ovisno o željama i ciljevima menadžmenta. Područja na kojima su računovodstvene manipulacije najčešće uočene su vrijednosno usklađenje potraživanja od kupaca, prihodi te promjene vijeka trajanja dugotrajne imovine.

Kako bi financijski izvještaji bili što realniji, potrebno je prepoznati znakove koji ukazuju na mogućnost nastanka manipulacije te spriječiti svaku mogućnost nastanka manipulacije. U tome značajnu ulogu ima sposoban i visoko moralni menadžment te interne kontrole koje on oblikuje. Jednako važni su i obrazovani i poštenu zaposlenici obzirom da su oni ti koji provode interne kontrole. Korist u otkrivanju računovodstvenih manipulacija poduzeće ima od interne revizije, eksterne revizije te forenzičnog računovodstva. Forenzično računovodstvo razvilo se unatrag desetak godina kao grana računovodstva koja se bavi sprječavanjem, ispitivanjem i dokazivanjem nedopuštenih radnji u poduzeću te objedinjuje koristi interne i eksterne revizije. (Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012.)

Cilj diplomskog rada je proučiti koji motivi i prilike utječu na upotrebu manipulacija i prijevarnog financijskog izvještavanja, kako prepoznati takve situacije te kojim tehnikama su one počinjene. Radi lakšeg sprječavanja i otkrivanja manipulacija, definirana su područja na kojima su one najčešće počinjene.

1.2. Metode istraživanja

Kao podloga teorijskog dijela ovog rada korištena je literatura u vidu stručnih knjiga, članaka iz stručnih časopisa, zbornika ili vjesnika. Korišteni su i standardi koji predstavljaju osnovu za financijsko izvještavanje i reviziju, kao i relevantni zakoni za ovu temu. Neki podaci preuzeti su i s internetskih stranica.

Primjeri koji su dani u radu temelje se i na već ranije provedenim istraživanjima te vlastitoj interpretaciji obavljenih razgovora s ovlaštenim revizorima revizorskog društva.

1.3. Struktura diplomskog rada

Diplomski rad je strukturiran na način da se u prvom dijelu definiraju prijevare i vrste prijevara. Pomoću trokuta prijevara objašnjeni su motivi koji dovode do prijevare, prilike koje ih omogućuju te razlozi kojima se opravdavaju.

U drugom dijelu rada predstavljeni su znakovi koji upozoravaju na mogućnost manipulacija u financijskim izvještajima i tehnike koje se koristi za prijevarno financijsko izvještavanje. Detaljno su razrađena i primjerima potkrijepljena područja na kojima se najčešće provode računovodstvene manipulacije.

U trećem dijelu diplomskog rada predstavljeni su načini na koji se sprječavaju i otkrivaju računovodstvene manipulacije i prijevarno financijsko izvještavanje. Najvažniju ulogu u sprječavanju manipulacija ima menadžment poduzeća te uspostavljene interne kontrole. U otkrivanju nastalih prijevara koriste se usluge interne revizije, eksterne revizije i forenzičnog računovodstva.

Predzadnje poglavlje rada analizira primjere prijevarnog financijskog izvještavanja iz svijeta i Hrvatske. Predstavljeni su slučajevi Enron i Lehman Brothers kao najpoznatiji primjeri manipulacija u računovodstvu iz američkog područja te slučaj Parmalat iz Europe. Dosad najveći računovodstveni skandal vezan za prijevarno financijsko izvještavanje u Hrvatskoj je slučaj Agrokor te je objašnjena kronologija tog slučaja.

Na samom kraju rada predstavljeni su današnji trendovi manipulacijama financijskih izvještaja. Predstavljeni su podaci dobiveni u istraživanju Udruge certificiranih istražitelja prijevara i revizorskog društva PriceWaterhouse Coopers. Iako u zadnjih nekoliko godina bilježimo porast računovodstvenih manipulacija, u slijedeće dvije godine predviđa se smanjenje računovodstvenih manipulacija, a porast kibernetičkih prijevara.

2. POJMOVNO ODREĐENJE PRIJEVARA

Prijevare su oduvijek prisutne u svijetu te možemo reći da su stare kao ljudski rod. Pojam prijevare je složen i višeznačan te je teško naći jedinstvenu definiciju prijevare. (Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 441)

2.1. Definicije prijevare

Kazneni zakon Republike Hrvatske u članku 247. definira prijevaru kao namjerno pribavljanje protupravne imovinske koristi sebi ili drugome, dovođenje u zabludu ili održavanje u zabludi lažnim prikazivanjem ili prikriivanjem činjenica te navođenje na štetnu radnju. Prema Zakonu o obveznim odnosima prijevare je i ako jedna strana izazove zabludu kod druge strane ili je održava u zabludi u namjeri da je time navede na sklapanje ugovora. Prijevare karakteriziraju lažni objavljeni podaci i informacije, skrivanje istine, obmana drugih ljudi i konačno šteta koja time nastaje. (Belak, V., 2017., str. 1) Prijevare se obično naziva namjernim činom na štetu ili povredu drugih kojim se osigurava nepošten ili nezakonit dobitak. (Rezaee, Z. i Riley, R., 2014., str. 5)

U računovodstvenom smislu, prijevare je svaka namjerna radnja stjecanja nepravedne ili nezakonite prednosti varanjem. Nenamjerne pogreške u financijskim izvješćima, npr. u prikupljanju ili obradi podataka, pogrešne procjene izazvane propustima ili pogrešnim tumačenjem činjenica odnosno pogrešna primjena računovodstvenih načela što se odnose na vrednovanje, priznavanje, razvrstavanje, prikazivanje i objavljivanje predstavljaju računovodstvene pogreške, dok se prijevare odnosi na namjerno pogrešan iskaz. (prema Houška, M., 2015.(6), str. 41)

Prijevaru obično provodi jedna ili više osoba iz menadžmenta ili nadzornog odbora i zaposlenici. Prema istraživanjima Udruge certificiranih istražitelja prijevare (u nastavku ACFE) iz 2018. godine 45,1% prijevare počinjeno je od

strane zaposlenika, 30,5% od strane menadžera, a 19,5% od strane vlasnika i onih koji su zaduženi za upravljanje. Prijevare počinjene od strane zaposlenika poduzeća nazivaju se „prijevare zaposlenika“, a one od strane menadžmenta, vlasnika i onih koji su zaduženi za upravljanje su „prijevare menadžmenta“.

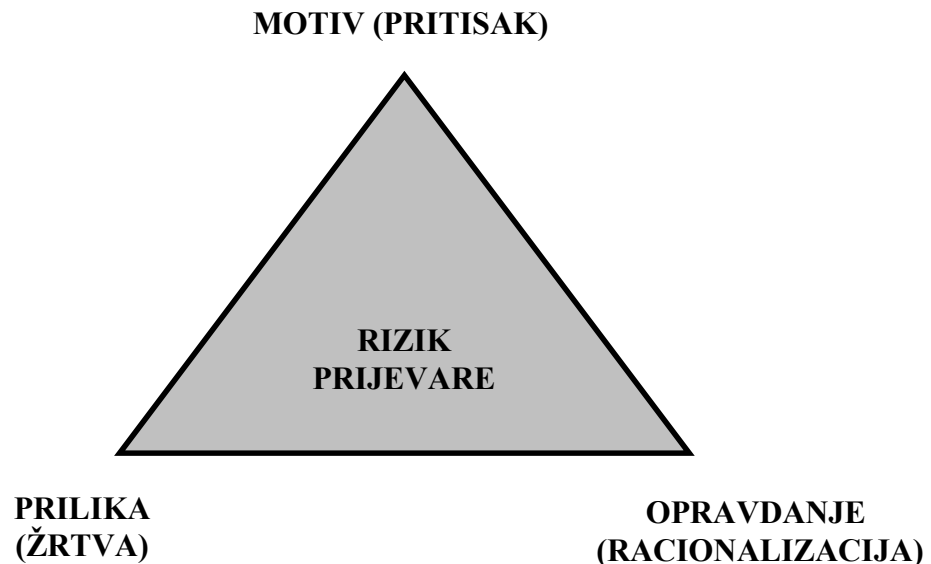
2.2. Trokut prijevare

Za nastanak prijevare mora postojati:

- ✓ motiv (pritisak, potreba, tj. motivirani počinitelj),
- ✓ prilika (odnosno žrtva) i
- ✓ opravdanje (odnosno stav i racionalizacija).

Njihova povezanost razmatra se pomoću trokuta prijevare.

Slika 1. Trokut prijevare

Izvor: Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012. Revizija - načela, standardi, postupci. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, str. 446

Motiv ili pritisak ili potreba obuhvaća okolnosti u vezi s poslovanjem poduzeća, kakve npr. prijete profitabilnosti i financijskoj stabilnosti poduzeća, intenzivni pritisci na menadžment da se ispuni očekivanja trećih strana, uključivši investitore ili kreditore, snažan poriv da se prikaže financijske učinke radi očuvanja tržišnih cijena dionica i slično, kada je npr. cilj zaposlenika i niže razine menadžmenta pod pritiskom ispunjenja nerealnih planova, ili očekivanja nadređenih, ili agresivnih politika poslovanja, kakvima se u prvome redu želi postići visoke stope rasta, naglo širenje na tržištu u obliku različitih skupih ali rizičnih akvizicija. (Houška, M., 2015. (6) str. 43) Ugovorni poticaji, kao što su maksimiziranje menadžerskih naknada i osiguranje boljih kreditnih uvjeta su također značajan motiv za računovodstvene manipulacije (Aljinović Barać i Klepo, 2006, str. 280). Vrlo često motivi proizlaze iz postizanja osobne koristi zaposlenika i menadžmenta.

Najčešći pritisci ili motivi za prijevaru su:

- ostvarivanje ciljeva i zadataka poduzeća postavljenih od strane uprave i onih koji su zaduženi za upravljanje,
- konkurencija na tržištu koju treba nadjačati,
- prikazivanje boljih rezultata radi dobivanje novih kredita ili boljih uvjeta financiranja ili privlačenja novih investitora,
- neiskazivanje gubitaka i negativnih novčanih tokova koji mogu dovesti do bankrota ili neprijateljskog preuzimanja,
- prikazivanje kontinuiranog rasta poduzeća kroz izjednačavanje prihoda ili rezultata kroz godine,
- smanjenje budućih poreznih obveza kroz iskazivanje manjih prihoda, a većih rashoda,
- osobni financijski problemi i život iznad vlastitih mogućnosti,
- postizanje veće financijske koristi i bogaćenje,
- ostvarivanje bonusa koji su povezani s rezultatima poslovanja,
- prijateljski odnosi sa kupcima ili dobavljačima,
- moguća otpuštanja radnika u budućnosti i

- loši međuljudski odnosi unutar poduzeće.

(na temelju: Negovanović, M., 2011 (3), Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 445)

Prilike ili mogućnosti omogućuju prijevare, bilo zaposlenicima, bilo menadžmentu. Tamo gdje nema mogućnosti nema ni prijevare. Drugim riječima, počinitelj mora imati priliku da počini prijevare odnosno mora biti uvjeren da njegov čin neće biti otkriven. (Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 446) Iako je u svakom poduzeću moguće počiniti prijevare, rizičnija su ona koja operativno posluju s visoko vrijednom imovinom, novcem i sl. (Houška, M., 2015. (6), str. 44)

Mogućnost, odnosno priliku za prijevare pruža:

- nejasni i dvojbeni računovodstveni propisi te novi standardi i regulatorni okvir,
- procjene financijskih pozicija koje je teško potkrijepiti dokazima,
- postojanje bankovnih računa u poreznim oazama, velike količine gotovine u blagajni i lako unovčive imovine iz koje nije vidljivo obilježje vlasništva,
- razgranata organizacijska struktura,
- slabe interne kontrole,
- neefikasan računovodstveni sustav i neuredna dokumentacija,
- neadekvatno razgraničavanje dužnosti i odgovornosti,
- neefikasan i nezainteresiran menadžment,
- nedovoljna edukacija zaposlenika i njihova česta fluktuacija te
- složene i zamršene poslovne transakcije, pogotovo s poduzetnicima unutar grupe ili povezanim poduzetnicima.

(na temelju: Negovanović, M., 2011.(3), Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 446)

Opravdanje ili racionalizacija, kao treća komponenta trokuta prijevare, ne mora se nužno pojaviti nakon počinjenja, nego i unaprijed tijekom planiranja.

To je zapravo spremnost opravdati namjeru za počinjenje prijevare. Na taj način počinitelj umanjuje svoj osjećaj krivnje za počinjene prijevare. Neki su pojedinci, naime, pa čak i cijela poduzeća, skloniji prijevare od drugih. (Houška, M., 2015. (6), str. 44) Hoće li neki pojedinac pristupiti počinjenju prijevare ili ne ovisi o osobnim karakteristikama pojedinca, kao i o usvojenim etičkim vrijednostima. (Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 446)

Fazu racionalizacije ili opravdanja karakterizira:

- psihološke osobine pojedinca kao sklonost prijevare ili labilan karakter te niski etički standardi uprave i onih koji su zaduženi za upravljanje,
- mišljenje da je prijevare za dobrobit poduzeća, dioničara i društva,
- stav o prijevare kao privremenoj mjeri koja se više neće poduzimati kada poduzeće prebrodi poslovne probleme i izađe iz krizne situacije,
- uvjerenje da je prijevare raširena i općeprihvaćena u društvu,
- nesankcioniranje prijevare ponašanja te toleriranje sitnih krađa u prošlosti,
- toleriranje zaobilaznja sustava internih kontrola i nefunkcioniranje istog,
- pritisak menadžmenta na zaposlenike radi ostvarivanja nerealnih ciljeva bez obzira na posljedice,
- nezadovoljstvo odnosima s kolegama unutar poduzeća te tretiranjem od strane uprave te
- neprofesionalan odnos prema revizorima.

(na temelju: Negovanović, M., 2011.(3), Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 446)

3. VRSTE PRIJEVARA

Udruga certificiranih istražitelja prijevare (ACFE) dijeli prijevaru na tri primarne kategorije: protupravno prisvajanje imovine, prijevarno financijsko izvještavanje i korupcija (na temelju ACFE, 2018.) dok Međunarodni revizijski standard 240 Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja ukazuje na dva oblika prijevare: prijevarno financijsko izvještavanje i zloupotreba imovine.

3.1. Prijevarno financijsko izvještavanje

Financijski izvještaji su krajnji proizvod računovodstva. Financijski izvještaji trebaju istinito i fer prezentirati financijski položaj, financijsku uspješnost i novčane tokove poduzetnika. (Hrvatski standard financijskog izvještavanja 1 – Financijski izvještaji) Na temelju financijskih izvještaja, kao nositelja računovodstvenih informacija, donose se važne poslovne odluke. Financijsko izvještavanje mora osigurati upotrebljive informacije sadašnjim i potencijalnim kreditorima i investitorima te ostalim korisnicima za donošenje racionalnih odluka o investiranju, kreditiranju i slično. (Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 322) Kako bi korisnici mogli upotrijebiti informacije proizašle iz financijskih izvještaja, one moraju biti kvalitetne. Kvaliteta podrazumijeva dokazivost, objektivnost, realnost i dosljednost primjene. (na temelju Kapetanović, S., 2015.)

Kako bi se prikazalo poduzeće boljim i uspješnijim nego ono stvarno je, poseže se za prijevarama i modificiraju se financijski izvještaji poduzeća. Krivim prikazom se korisnici računa dobiti i gubitka i bilance dovode u zabludu da je poduzetnik čiji se financijski izvještaji razmatraju poslovao bolje ili lošije negoli stvarno jest, odnosno da ima bolju ili lošiju strukturu i ročnost imovine i obveza. (Štahan, M., 2018. (2)) Svaka prijevara unutar poduzeća ne znači istovremeno i prijevaru u financijskim izvještajima. (Štahan, M., 2017. (12)) Prijevarno financijsko izvještavanje je svako prikazivanje rezultata

poslovanja različitih od stvarnosti. Prijevare u financijskim izvještajima odnose se na značajno netočan prikaz prihoda i rashoda, financijskog rezultata i stanja imovine i obveza, te vlastitog kapitala. (Štahan, M., 2017. (12))

Kako navodi Štahan (Štahan, M., 2017. (12)) da bi se radilo o prijevari u financijskim izvještajima, uz značajno netočan prikaz financijskog rezultata i financijskog stanja (pogreške male vrijednosti obično nisu prijevare), potrebno je kumulativno zadovoljiti i slijedeća dva uvjeta:

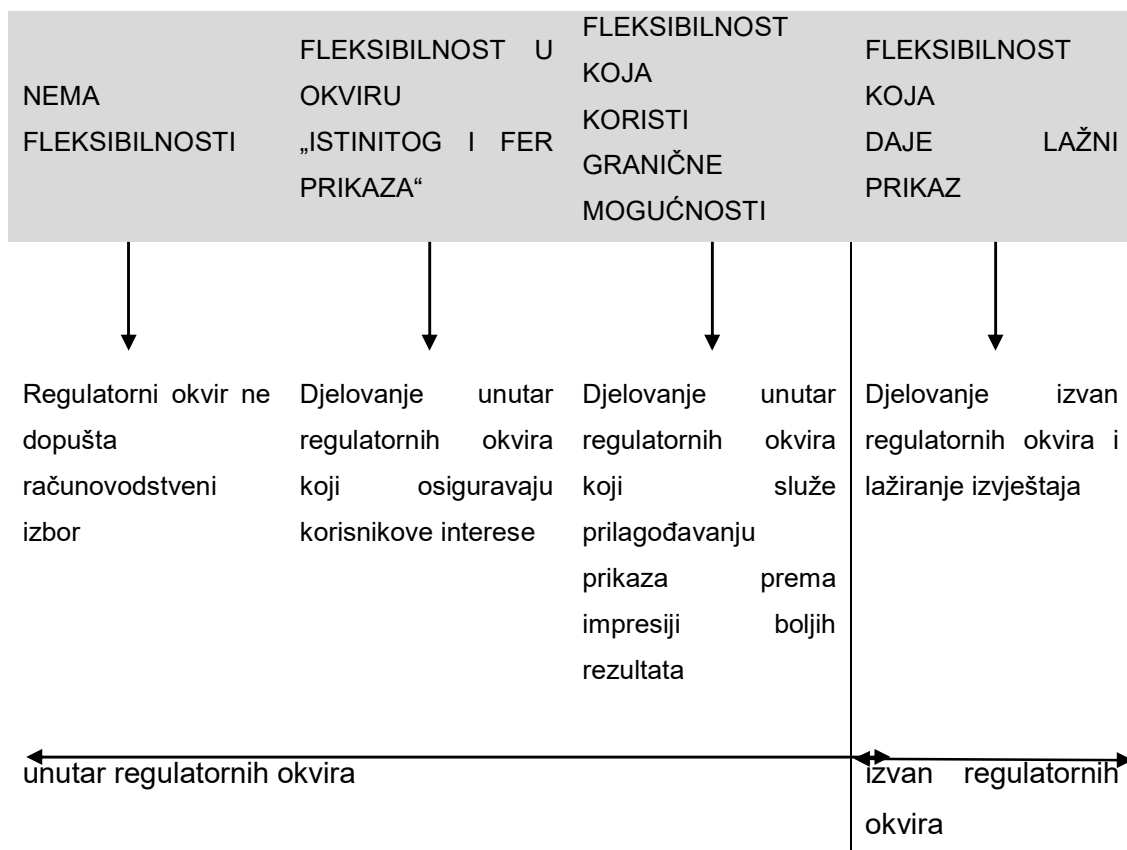
- postojanje namjere da se neka važna (značajna) stavka (ili više njih) prikaže na drugačiji način nego li to traže računovodstveni propisi i standardi, odnosno da se namjerno krivotvori ili ispusti neki podatak, ili da se namjerno na pogrešan način primjene propisi ili računovodstveni standardi, s ciljem da se korisnici financijskih izvještaja dovedu u zabludu i
- da je nastala šteta uzrokovana pogrešnim prikazom u financijskim izvještajima (za pojedina kaznena djela zapriječena je kazna i za pokušaj prijevare).

Prema Međunarodnom revizijskom standardu 240 prijevarno financijsko izvješćivanje uključuje namjerni pogrešni prikaz, izostavljanje svota ili neobjavlivanje podataka u financijskim izvještajima s ciljem prijevare korisnika financijskih izvještaja. Prema istom izvoru prijevarno financijsko izvješćivanje će biti ostvareno:

- manipulacijom, falsificiranjem (uključujući krivotvorenje) ili izmjenom računovodstvenih evidencija ili potkrjepljujuće dokumentacije iz kojih su financijski izvještaji pripremljeni,
- pogrešnim prikazivanjima ili namjernim propustima u financijskom izvještavanju o događajima, transakcijama ili ostalim značajnim informacijama i
- namjernom krivom primjenom računovodstvenih principa vezanih uz iznose, klasifikaciju, način prezentiranja ili objave.

Prijevorno financijsko izvještavanje zasniva se na odstupanju od zahtjeva i odredbi standarda i zakona i samim time protivno je računovodstvenim standardima. Zakon o računovodstvu, Međunarodni računovodstveni standardi (MRS), Međunarodni standardi financijskog izvještavanja (MSFI) i Hrvatski standardi financijskog izvještavanja (HSFI) predstavljaju okvir za financijsko izvještavanje u Hrvatskoj. Što je regulatorni okvir fleksibilniji, povećana je mogućnost manipulacija u računovodstvu, odnosno tzv. kreativnog računovodstva, a samim time i mogućnost prijevornog financijskog izvještavanja. Navedeno je prikazano na slici 2.

Slika 2. Definiranje područja kreativnog računovodstva prema fleksibilnosti primjene računovodstvenih propisa

Izvor: Belak, V., 2008 (8), Kreativno računovodstvo i njegov utjecaj na financijske izvještaje, Računovodstvo, revizija i financije, str.14

Jedino bi potpuna nefleksibilnost u primjeni računovodstvenih standarda i propisa osigurala da su financijski izvještaji u potpunosti istini. Takva stroga regulativa nije realna pošto se poduzeća, ali i industrije međusobno razlikuju. Korištenje fleksibilnosti unutar računovodstvenih regulatornih okvira za kreiranje prikaza koji odgovaraju izvještajnom subjektu može biti upitan u odnosu na teorijsku i praktičnu primjenu „istinitog i fer“ prikaza, ali se realno ne može osporiti jer je potpuno u granicama koje dopuštaju propisi. (Belak, V., 2008.) Fleksibilnost na granici regulatornih okvira koristi nejasna postupanja, različita tumačenja te fleksibilnost u procjenama kako bi se poduzeće prikazalo što uspješnijim kroz financijske izvještaje. Prekoračenje regulatornih okvira i korištenje fleksibilnosti s ciljem prikazivanja lažnih financijskih izvještaja predstavlja crvenu zonu kreativnog računovodstva.

Od već ranije navedenih motiva, prilika i opravdanja za prijevaru, kod prijevarnog financijskog izvještavanja posebno se ističu:

- kao motivi: konkurencija na tržištu koju treba nadjačati, bonusi menadžmenta koji ovise o financijskom rezultatu te zadovoljenje ciljeva postavljenih od uprave i onih koji su zaduženih za upravljanje;
- kao prilike: procjene financijskih pozicija koje je teško potkrijepiti dokazima, neefikasan i nezainteresirani menadžment te neadekvatan sustav internih kontrola;
- kao opravdanje: postizanje dobrobiti za poduzeće i gospodarstvo i nekažnjavanje prijevarnog financijskog izvještavanja u prošlosti.

3.2. Zloupotreba imovine

Prema MRevSu 240 zloupotreba imovine može biti počinjena na mnogo načina, kao što su:

- usmjereni lažni priljevi (na primjer, zloupotreba naplate po potraživanjima ili usmjeravanje primitaka u pogledu otpisanih računa na osobne račune u bankama),
- krađa fizičke imovine ili intelektualnog vlasništva (na primjer, krađa zaliha za osobnu upotrebu ili prodaju, krađa otpisane robe za preprodaju, urota s konkurencijom na način da se objave tehnološki podaci u zamjenu za plaćanje),
- način koji uzrokuje da subjekt plati za robu i usluge koje nije primio (na primjer, plaćanja nepostojećim dobavljačima, mito plaćen od strane dobavljača prodajnim agentima subjekta u zamjenu za napuhane cijene, plaćanja nepostojećim djelatnicima) i
- korištenje subjektive imovine za osobnu upotrebu (na primjer, korištenje subjektive imovine kao kolaterala za osobni kredit ili kredit povezanoj osobi).

Prema istraživanju ACFE iz 2018. godine, zloupotreba imovine je najčešći slučaj prijevare, ali ne nosi velike financijske posljedice za poduzeće. Zloupotreba imovine od strane zaposlenika obično se mjeri u iznosima koji nisu značajni dok je menadžment u boljoj poziciji sakriti ili počiniti zloupotrebu imovine u značajnijim iznosima za poduzeće ili na način da se to teško otkrije. Popraćena je fiktivnim dokumentima ili krivim evidencijama, a sve u svrhu skrivanja činjenice da imovina nedostaje ili da je založena bez pravog odobrenja. Najčešći način zloupotrebe imovine je krađa imovine poduzeća te neovlaštena plaćanja.

Od općih motiva, prilika i opravdanja za prijevare, kod zloupotrebe imovine najčešće se javljaju:

- kao motivi: osobne financijske teškoće te dodijeljene ili nedodijeljene financijske nagrade radnicima;
- kao prilike: postojanje velike količine gotovine u blagajni te loš sustav autorizacije i odobravanja transakcija;
- kao opravdanja: toleriranje već ranijih sitnih krađa unutar poduzeća, nezadovoljstvo odnosima s kolegama unutar poduzeća i tretiranjem od strane uprave.

Na upravi poduzeća i onima koji su zaduženi za upravljanje je da zaštiti imovinu poduzeća. Zaštita imovine poduzeća provodi se redovitom inventurom imovine i obveza, izvanrednim ciljanim popisima određene imovine te nadzorom nad upotrebom imovine.

4. ZNAKOVI UPOZORENJA DA SU FINANCIJSKI IZVJEŠTAJI LAŽIRANI

4.1. Vanjski upozoravajući znakovi

Kako je već spomenuto, česti cilj menadžera je prikazati kako poduzeće posluje bolje nego što ono stvarno posluje. Za postizanje tog cilja koriste se raznim računovodstvenim manipulacijama. Da bi se takve manipulacije lakše detektirale treba obratiti pažnju na indikatore upozorenja na prijevaru. To su zapravo prvi signali koji nas upućuju na mogućnost postojanja prijave. Važno je educirati zaposlenike kako bi i oni sami mogli na vrijeme prepoznati neuobičajene aktivnosti te znali kako reagirati. Da bi se pronašli dokazi i konkretne manipulacije, potrebno je obratiti pozornost na anomalije, velika odstupanja te neobične i neočekivane stavke. Anomalije i velika odstupanja moguće je uočiti odmah te na njih upozoravaju vanjski znakovi dok je za neobične i neočekivane stavke potrebno dublje analizirati računovodstvenu dokumentaciju i obratiti pažnju na unutarnje upozoravajuće znakove.

Vanjski upozoravajući znakovi ukazuju na nelogične i neuobičajene pojave u financijskim izvještajima, anomalije i velika odstupanja, a javljaju se kod prvog pogleda na financijske izvještaje. Kako navodi Belak (Belak, V., 2018.), to su:

- neobično velika odstupanja ukupnih ili pojedinačnih troškova u odnosu na protekla razdoblja
- neobično velika stavka ostalih troškova u odnosu na prethodnu godinu
- neobične i nelogične promjene u strukturi računa dobiti i gubitka i bilance
- neslaganje između izvještaja o novčanim tokovima s računom dobiti i gubitka i bilance
- ujednačeni dobitak po godinama uz velike promjene na prihodima i rashodima
- nagli i veliki porast na vremenskim razgraničenjima
- prikazivanje dobrih rezultata nakon značajnog pada prihoda

- prikazivanje ujednačenog rezultata poslovanja nakon značajnog porasta prihoda
- nelogičan nagli porast potraživanja od kupaca
- nelogično veliko povećanje na stavkama rezerviranja
- nelogične značajne promjene na stavkama amortizacije
- veliki porast ostalih prihoda u odnosu na prihode od prodaje
- veliki porast nematerijalne imovine
- veliki nedostatak gotovine nakon naizgled dobrog poslovanja
- neočekivani gubitci ili dobitci.

Anomalije se prvenstveno odnose na nepodudarnost strukture i pojedinačnih stavki u financijskim izvještajima koje se uobičajeno pojavljuju. (Belak, V., 2018.) Velika odstupanja mogu se primijetiti usporedbom s prethodnim razdobljima ili u strukturi samih financijskih izvještaja. I anomalije i velika odstupanja najlakše je detektirati vertikalnom i horizontalnom analizom financijskih izvještaja. Vertikalnom analizom uočava se neuobičajeno povećanje ili smanjenje pozicija koje čine značajan udio u financijskom izvještaju, dok se horizontalnom analizom nastoje uočiti tendencije i dinamika promjena pojedinih pozicija u financijskim izvještajima kroz godine. (Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S. i Žager, L., 2008) Takvim analiziranjem bilance može se uočiti da su prihodi neuobičajeno rasli u odnosu na prethodnu godinu pa to može ukazivati na računovodstvene manipulacije precjenjivanja prihoda. Porast potraživanja od kupaca uz istovremeno smanjenje ispravka vrijednosti potraživanja od kupaca može izazvati sumnju da nisu vrijednosno usklađena potraživanja čija je naplata neizvjesna. Porast prihoda od prodaje u strukturi ukupnih prihoda uz istovremeno smanjenje ostalih poslovnih prihoda ili financijskih prihoda može ukazati na pogrešnu klasifikaciju prihoda, primjerice može ukazati da je prihod od prodaje nekretnine iskazan unutar redovnih prihoda od prodaje umjesto kao ostali poslovni prihod. Smanjenje troška amortizacije u odnosu na prošlo razdoblje može značiti da je, zbog iskazivanja većeg rezultata, produžen vijek trajanja pojedine imovine i primijenjene niže stope amortizacije.

4.2. Unutarnji upozoravajući znakovi

Neobične stavke su svote koje se ne bi trebale pojaviti u računovodstvu dok su neočekivane stavke ulazni i izlazni računi koji se ne bi trebali pojaviti. (prema Belak, V., 2018.) Na njih upozoravaju unutarnji upozoravajući znakovi. Oni proizlaze iz računovodstvene dokumentacije. Kao najčešće Belak (Belak, V., 2018.) ističe:

- neobični otpisi potraživanja
- neobično veliki otpisi dugotrajne imovine
- neusklađenost priljeva novca s prihodima i potraživanjima
- neusklađenost odljeva novce s obvezama
- neuobičajeno veliki računi za nedefinirane usluge koji se plaćaju drugim tvrtkama u poreznim oazama
- neobični računi za isporuke s povezanim ili prijateljskim poduzećima
- neobjašnjeno naglo smanjenje ili povećanje zaliha
- računovodstveni modeli koji ne omogućavaju kontrolu troškova zaliha i količinu proizvedenih zaliha
- preslike umjesto izvornih računa
- računi primljeni putem elektroničke pošte
- nedostajuća i/ili zamijenjena dokumentacija
- neobično veliki broj računa u odnosu na veličinu i djelatnost poduzeća
- neobično visoki računi u odnosu na veličinu i djelatnost poduzeća ili u odnosu na uobičajene svote računa
- nelogično povećanje gotovine na računima
- neuobičajeno visoki troškovi proizvodnje i usluga u odnosu na prethodna razdoblja.

Za analizu nelogičnosti u računovodstvenoj dokumentaciji koriste se razni forenzični testovi. Tako se prvo provjeravaju veliki zaokruženi iznosi prihoda ili novčanog priljeva koji nisu uobičajeni. Blagajna je sumnjiva ako ima veliki promet, a blagajnički izvještaji se zaključuju nakon duljeg vremenskog perioda. Obratiti pažnju treba i na broj isplatnih lista u odnosu na broj

zaposlenika kako ne bi postojale isplate osobama koje nisu zaposlenici društva. Jednako tako su sumnjivi i svi veliki iznosi za obavljene intelektualne usluge. Detaljno se provjeravaju sva konta s znatnim iznosima pod nazivom „ostali prihodi“ i „ostali troškovi“, a posebno oni koji nisu povezani s PDV-om, pogotovo ako djeluju neobično ili nelogično. (Belak, V., 2017. str. 512)

Točnost i sveobuhvatnost obračuna poreza na dodanu vrijednost provjerava se računski na način da se usklađuju prihodi i obračuni PDV-a za sve isporuke koje se fakturiraju po jednakoj stopi PDV-a. Umanjenjem tekućeg prometa po potraživanjima od kupaca i povezanih poduzeća za obračunati PDV provjerava se točnost i sveobuhvatnost iskazanih prihoda. Posebna pozornost posvećuje se provjeri zaliha, i to i materijalnoj i financijskoj. Materijalna provjera zaliha predstavlja provjeru stvarnog postojanja zaliha, postojanja iskazane količine zaliha i provjeru kvalitete robe na zalihima. Financijska provjera obuhvaća provjeru testovima računskog slaganja konta koji moraju dati jednake rezultate različitim vrstama usporedbi s ciljem provjere zaliha da ne bi došlo do skrivanja troškova na zalihama ili većeg terećenja troškova smanjivanjem troškova zaliha. (prema Belak, V., 2017., str. 513) Kako navodi Belak (Belak, V., 2017. str. 514) u poduzećima na našem području rezultati se najčešće namještaju prema kraju poslovne godine pa se prvo provjeravaju dokumenti zadnjeg tromjesečja.

5. TEHNIKE PRIJEVARNOG FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

Prema Belaku (Belak, V., 2008.) najčešće tehnike koje se koriste za manipuliranje poslovnim rezultatima su:

- računovodstvo „velike kupke“, „velikog pranja“ ili „velikog čišćenja“,
- stvaranje rezervi u „kasici“,
- priznavanje prihoda unaprijed te
- odgađanje priznavanja rashoda da bi tekući rezultat bio bolji.

Računovodstvo „velikog čišćenja“ zapravo je iskazivanje rashoda većih nego oni stvarno jesu. Na taj način „čisti“ se bilanca. Najčešće primjenjivani postupci su otpisivanje dugotrajne imovine ili zaliha te nenaplaćenih potraživanja. Koristi se u lošim godinama poslovanja pošto je godina ionako bila loša pa će se u idućim godinama stvoriti dojam rasta poduzeća te će se poduzeće prikazati još uspješnijim. U godinama dobrog poslovanja cilj povećanja rashoda je umanjiti poslovni rezultat, smanjiti porezne obveze i stvoriti pričuve za iduće godine. Svi ti postupci „čišćenja“ bilance su unutar fleksibilnosti računovodstvenog regulatornog okvira te spadaju u dopuštenu zelenu zonu kreativnog računovodstva.

Stvaranje rezervi u „kasici“ moguće je tijekom dobrih godina kada se rezerviraju troškovi za moguće troškove koji će teretiti poduzeće u budućnosti. Najučestalija su rezerviranja za započete sudske sporove, mirovine i otpremnine zaposlenika te za troškove otklanjanja kvarova u jamstvenim rokovima. Rezerviranja se mogu koristiti za prijenos zarade (dobiti) u slijedeću godinu na način da se u tekućoj godini precijene rezerviranja čime se umjetno povećavaju troškovi poslovne godine, smanjuje zarada (dobit), a potom se u slijedećim godinama ta rezerviranja ukidaju čime se povećavaju prihodi i dobit. (Friganović, M., 2008.)

Priznavanje prihoda unaprijed jedna je od mnogih formi zloporabe kreativnog računovodstva koja se najčešće primjenjuje u praksi. (Belak, V., 2008.) Koristi se kod prelaska iz jedne poslovne godine u drugu na način da se prihodi ostvareni početkom iduće poslovne godine knjiže kao prihodi ove poslovne godine ili se prihodi ostvareni krajem ove poslovne godine prenose u iduću poslovnu godinu. Prvim načinom povećavaju se prihodi tekuće poslovne godine što utječe na iskazivanje boljeg poslovnog rezultata, a samim tim utječe na stvaranje slike o kontinuirano rastućem poduzeću u javnosti. Drugom situacijom umanjuju se prihodi tekuće godine, a samim time umanjuje se i tekuća dobit te porezna obveza. Tako se dio obveze plaćanja poreza na dobit prenosi na buduće poslovno razdoblje.

Tehnika odgađanja priznavanja rashoda da bi tekući rezultat bio što bolji jedina je tehnika koja podcjenjuje rashode. Za cilj ima prikazati niže rashode i veću dobit. Najčešće se rashodi odgađaju povećanjem broja godina uporabe dugotrajne imovine čime se smanjuju rashodi i „rastežu“ na veći broj godina. (Belak, V., 2008.) Uz to, smanjenje rashoda tekuće godine postiže se i neotpisivanjem zaliha ili potraživanja za koja se vjeruje da neće biti namirena ili pak suzdržavanjem od rezerviranja sredstava za izgledne buduće troškove.

Vidljivo je da se sve prijevare u financijskim izvještajima kreću u dva smjera – precjenjivanje ili podcjenjivanje pozicija financijskih izvještaja što ovisi o krajnjem cilju – iskazivanju boljeg ili lošijeg financijskog rezultata.

5.1. Iskazivanje boljeg financijskog rezultata od stvarno ostvarenog

U prijevarnom financijskom izvještavanju obično se radi o nastojanju da se prikaže bolji rezultat poslovanja od stvarnog, pa se prikazuju veći prihodi i/ili niži rashodi od stvarno nastalih, odnosno bolja kvaliteta bilance koja rezultira većom vrijednosti imovine i kapitala i/ili manjom vrijednosti obveza od realnih vrijednosti i boljom strukturom ročnosti. (prema Štahan, M., 2018. (2))

Najčešće poduzeća čije dionice kotiraju na burzi imaju za cilj prikazati bolje rezultate poslovanja nego su stvarno postignuti kako bi cijena dionica na burzi porasla. Iskazivanje većeg financijskog rezultata kroz nepostojeće i neočekivane prihode ili skrivanjem i odgađanjem rashoda i obveza također može olakšati financiranje poslovanja u budućnosti kroz lakše zaduživanje uz niže kamatne stope ili mogućnost odgode plaćanja vjerovnicima i dobavljačima. Cilj može biti i prikazati upravu poduzeća uspješnijom te joj omogućiti dobivanje velikih bonusa i menadžerskih nagrada. Tipični primjeri iskazivanja veće dobiti od stvarno ostvarene dani su u tablici 1.

Tablica 1. Tipični primjeri iskazivanja veće dobiti

1. Precjenjivanje prihoda
- knjiženje u prihode dobivenih nepovratnih potpora povezanih s imovinom
- obračunavanje kamata na zajmove za koje se ne očekuje naplata
- iskazivanje primljenog predujma kao prihod umjesto obveze
- evidentiranje prihoda za isporuku robe ili obavljanje usluga koja će se realizirati u budućnosti
- evidentiranje lažnih, nepostojećih prihoda
2. Podcjenjivanje rashoda
- vrijednosno neusklađivanje potraživanja za koja naplata nije evidentna
- primjena nižih stopa amortizacije dugotrajne nematerijalne i materijalne imovine
- knjiženje troškova kao povećanje vrijednosti imovine umjesto troškova
- vrednovanje zaliha po višim vrijednostima
- izbjegavanje rezerviranja za rizike ili iskazivanje manjih rezerviranja od potrebnih
- odgađanje knjiženja troškova za koje su se stekli uvjeti
- neknjiženje manjkova

Izvor: obrada autora prema Štahan, M., 2018. (2), Prijevine u uspješnom računu i bilanci

5.2. Iskazivanje lošijeg financijskog rezultata od stvarno ostvarenog

Manipulacije, za prikazivanje poduzeća u lošijem stanju od stvarnog na način da se precjenjuju rashodi, a skrivaju ili odgađaju prihodi što u konačnici ima za posljedicu niži rezultat poslovanja, rjeđe se koriste. Većinom su tome usmjerena manja poduzeća, najčešće u privatnom vlasništvu koja za krajnji cilj imaju smanjenje poreznih obveza ili poticanje dioničara ili članova udjela na prodaju dionica i udjela po nižoj vrijednosti. To je potvrđeno i nalazima istraživanja Aljinović Barać i Klepo iz 2006. godine koji su pokazali da je na našem području minimiziranje poreznih tereta najčešći motivi za računovodstveno manipuliranje u financijskim izvještajima i prikazivanje lošijih financijskih rezultata. Smanjenje financijskog rezultata provodi se i kako bi se izjednačili financijski rezultati po godinama ili stvorile rezerve za razdoblja u budućnosti kad rezultat poslovanja bude nezadovoljavajući. U tablici 2. dani su tipični primjeri korišteni kod iskazivanja manje dobiti.

Tablica 2. Tipični primjeri iskazivanja manje dobiti

1. Podcjenjivanje prihoda
- odgađanje priznavanja prihoda za koje su se stekli uvjeti
- neknjiženje prihoda za prodanu robu ili obavljenju uslugu - prodaja „na crno“
2. Precjenjivanje rashoda
- procjena manjeg vijeka trajanja dugotrajne nematerijalne i materijalne imovine
- preveliki otpis potraživanja ili vrijednosno usklađenje istih iako očekujemo naplatu
- vrednovanje zaliha po nižim vrijednostima
- prevelika rezerviranja za troškove čiji nastanak nije izgledan

Izvor: obrada autora prema Štahan, M., 2018. (2), Prijevare u uspješnom računu i bilanci

5.3. Pogrešno klasificiranje imovine i obveza

Česti slučaj prijevare u financijskim izvještajima je i pogrešno prikazivanje imovine i obveza prema njihovoj ročnosti. Poduzeće izgleda likvidnije i financijski stabilnije ako se iskaže veća vrijednost kratkotrajne, a manja vrijednost dugotrajne imovine ili veća vrijednost dugoročnih, a manja vrijednost kratkoročnih obveza. Najčešći takav slučaj je pogrešna klasifikacija obveza prema bankama i drugim financijskim institucijama za primljene kredite. Prema HSFI 13 – Obveze svaka obveza koja dospijeva za podmirenje u roku unutar dvanaest mjeseci poslije datuma bilance klasificira se kao kratkoročna, a ako ne udovoljava tom kriteriju klasificira se kao dugoročna obveza. Zapravo je dio dugoročnih obveza koji dospijeva unutar 12 mjeseci, gledajući od dana bilance, kod sastavljanja financijskih izvještaja potrebno evidentirati kao tekuće kratkoročno dospijeće dugoročnih obveza. (na temelju Međunarodnog računovodstvenog standarda – 1 Prezentiranje financijskih izvještaja) To bi značilo da poduzetnik mora u financijskim izvještajima prikazati sve obveze po kreditima za koje ima obvezu plaćanja u idućoj godini kao kratkoročne obveze čime pogoršava sliku svoje likvidnosti i solventnosti. Poduzetnici često namjerno ne iskazuju tekuća dospijeća dugoročnih obveza kao kratkoročnu obvezu. Svrha ove računovodstvene manipulacije, koja kvari iskaznu moć bilance je da se svota kratkoročnih (tekućih) obveza koje će biti plaćene u kratkom roku na dan bilance iskaže u što manjoj svoti kako bi se povećala neto obrtna sredstva poduzeća i poduzeće predstavilo likvidnijim i solventnijim nego što jest. (Negovanović, M., 2011. (1)) Navedeno je objašnjeno primjerima 1. i 2.

Primjer 1. Prikaz likvidnosti i solventnosti poduzeća iskazivanjem tekućih dugoročnih obveza kao kratkoročne obveze

Poduzeće K na 31.12.2019. godine ima iskazane dugoročne obveze prema banki u visini od 2.500.000,00 kuna, od čega se 500.000 kuna odnosi na dio obveza koji dospijeva u 2020. godini. Ukupne kratkoročne obveze poduzeća

iznose 3.000.000,00 kuna. U aktivi bilance iskazana je kratkotrajna imovina u visini 6.100.000,00 kuna, od čega se iznos od 2.700.000,00 kn odnosi na kratkotrajna potraživanja, a 300.000,00 kn na novac. Poduzeće pravilno iskazuje dugoročne obveze koje dospijevaju unutar godine dana kao kratkoročne pa dugoročne obveze prema bankama iznose 2.000.000,00 kn, a kratkoročne 3.500.000,00 kn.

koeficijent trenutne likvidnosti	novac/kratkoročne obveze	300.000/3.500.000	0,08
koeficijent ubrzane likvidnosti	novac+potraživanja/kratkoročne obveze	3.000.000/3.500.000	0,86
koeficijent tekuće likvidnosti	kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze	6.100.000/3.500.000	1,74

Izvor: obrada autora temeljem razgovora s ovlaštenim revizorima

Primjer 2. Prikaz likvidnosti i solventnosti poduzeća neiskazivanjem tekućih dugoročnih obveza kao kratkoročne obveze

Poduzeće K na 31.12.2019. godine ima iskazane dugoročne obveze prema banki u visini od 2.500.000,00 kuna, od čega se 500.000 kuna odnosi na dio obveza koji dospijeva u 2020. godini. Ukupne kratkoročne obveze poduzeća iznose 3.000.000,00 kuna. U aktivi bilance iskazana je kratkotrajna imovina u visini 6.100.000,00 kuna, od čega se iznos od 2.700.000,00 kn odnosi na kratkotrajna potraživanja, a 300.000,00 kn na novac. Poduzeće ne iskazuje dugoročne obveze koje dospijevaju unutar godine dana kao kratkoročne pa dugoročne obveze prema bankama iznose 2.500.000,00 kn, a kratkoročne 3.000.000,00 kn.

koeficijent trenutne likvidnosti	novac/kratkoročne obveze	300.000/3.000.000	0,1
koeficijent ubrzane likvidnosti	novac+potraživanja/kratkoročne obveze	3.000.000/3.000.000	1,0
koeficijent tekuće likvidnosti	kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze	6.100.000/3.000.000	2,03

Izvor: obrada autora temeljem razgovora s ovlaštenim revizorima

Poduzeće čija je kratkotrajna imovina udvostručena u odnosu na kratkoročne obveze nije u opasnosti od nemogućnosti pravovremenog izvršavanja svojih budućih obveza. Koeficijent ubrzane likvidnosti trebao bi biti jednak ili veći od 1 jer bi poduzeće, za održavanje normalne likvidnosti, trebalo imati brzo unovčive imovine minimalno toliko koliko ima kratkoročnih obveza. (Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S. i Žager, L., 2008.)

Iz primjera je vidljivo da poduzeće koje ne iskazuje dio dugoročnih obveza koje dopijevaju na naplatu unutar godine dana kao kratkoročne obveze ima bolje pokazatelje likvidnosti i solventnosti te izgleda stabilnije.

6. NAJČEŠĆA PODRUČJA PRIMJENE RAČUNOVODSTVENIH MANIPULACIJA

Belak (Belak, V., 2011., str. 148-149) kao najčešće korištene računovodstvene manipulacije kod prijevernog financijskog izvještavanja navodi:

- priznavanje prihoda prerano ili priznavanje prihoda upitne kvalitete
- priznavanje fiktivnog prihoda
- napuhivanje zarade izvanrednim dobitcima
- prebacivanje tekućih rashoda u ranije ili kasnije obračunsko razdoblje
- pogrešna knjiženja ili nepravilno reduciranje obveza
- prebacivanje tekućeg prihoda u kasnije razdoblje
- prebacivanje budućih rashoda u tekuće razdoblje

Prema Bešviru (Bešvir, B., 2007. (10)) i na temelju razgovora provedenih s ovlaštenim revizorima revizorskog društva, prijevere u financijskim izvještajima na našem području najčešće su provedene na potraživanjima od kupaca, prihodima, zalihama, amortizaciji te rezerviranjima i obvezama.

6.1. Računovodstvene manipulacije na području potraživanja od kupaca

Potraživanja se, prema odredbama Hrvatskog standarda financijskog izvještavanja 11 – Potraživanja, početno mjere po fer vrijednosti, a naknadno po početno priznatom iznosu umanjenom za naplaćene iznose i umanjena vrijednosti. Na svaki idući datum bilance, potraživanja se procjenjuju po neto prodajnoj vrijednosti, što zapravo predstavlja svotu koja se može naplatiti. (prema Negovanović, M., 2011. (1)) To znači da se mora procijeniti da li postoje objektivni dokazi o neizvjesnosti naplate ili o potpunoj nenaplativosti potraživanja. Ako su nastupili dokazi o potpunoj nenaplativosti, potraživanja se otpisuju dok se u slučaju neizvjesnosti naplate potraživanja vrijednosno usklađuju.

Potraživanja koja se najčešće vrijednosno usklađuju su ona od kupaca. Svako poduzeće svojim računovodstvenim politikama određuje način na koji će se procjenjivati koja potraživanja treba vrijednosno uskladiti. Tako se može računovodstvenim politikama odrediti da se vrijednosno usklađuju potraživanja na temelju procjene uprave pristupajući svakom kupcu zasebno ili sva potraživanja od kupaca kod kojih je od roka dospijeća prošlo više od 60 dana. Vrijednosna usklađenja po osnovi ispravka vrijednosti potraživanja od kupaca za isporučena dobra i obavljene usluge, priznaju se kao rashod ako je od dospijeća potraživanja do kraja poreznog razdoblja proteklo više od 60 dana, a ista nisu naplaćena do petnaestog dana prije dana podnošenja porezne prijave. (prema Zakonu o porezu na dobit)

Otpis i vrijednosno usklađenje potraživanja vrše se na teret rashoda tekuće godine te je time moguće manipulirati u ostvarenju željenog rezultata. Ako je cilj prikazati veći financijski rezultat, potrebno je iskazati manje rashode te se ispravak vrijednosti potraživanja od kupaca utvrđuje na nižoj razini. Na primjer, ako se ispravak vrijednosti potraživanja od kupaca utvrđuje na osnovi broja dana koji je prošao od roka dospijeća, a uprava želi veći financijski rezultat, računovodstvenim politikama može se utvrditi da se na teret rashoda ispravljaju sva potraživanja od kupaca kod kojih je od roka dospijeća prošlo više od godinu dana. (na temelju Negovanović, M., 2011.(1))

Primjer 3.: Ispravljanje vrijednosti potraživanja od kupaca s ciljem iskazivanja veće dobiti

Na dan 31.12.2019. poduzeće M potražuje od kupaca iznos od ukupno 3.500.000,00 kuna. Od tog iznosa 2.100.000,00 kn je još nedospjelo, 262.500,00 kn je starosti do 60 dana, 262.500,00 kn između 61 i 120 dana, 175.000,00 kuna između 121 i 365 dana, dok je 700.000,00 kuna potraživanja starije od godinu dana. Prema računovodstvenim politikama

poduzeća, vrijednosno se usklađuju sva potraživanja od kupaca kod kojih je od roka dospjeća prošlo više od 120 dana, što iznosi 875.000,00 kn. Cilj uprave je prikazati u 2019. godini veću dobit nego je ona stvarno iskazana te se odlučuje promijeniti računovodstvenu politiku prema kojoj je sad potrebno vrijednosno uskladiti potraživanja od kupaca starija od godinu dana. Na taj način rashodi se terete sa 700.000,00 kn umjesto sa 875.000,00 kn, odnosno iskazana dobit poduzeća M veća je za 175.000,00 kn. (Izvor: obrada autora temeljem razgovora s ovlaštenim revizorima)

Svota ispravka vrijednosti koja tereti rashode utvrđuje se na višoj razini i iskazuju se veći rashodi kada se želi prikazati manji financijski rezultat poslovne godine. Primjerice, uprava može utvrditi da se na teret rashoda ispravljaju sva potraživanja od kupaca kod kojih je od roka dospjeća prošlo 60 dana. (na temelju Negovanović, M., 2011.(1))

Primjer 4.: Ispravljanje vrijednosti potraživanja od kupaca s ciljem iskazivanja manje dobiti

Na dan 31.12.2019. poduzeće M potražuje od kupaca iznos od ukupno 3.500.000,00 kuna. Od tog iznosa 2.100.000,00 kn je još nedospjelo, 262.500,00 kn je starosti do 60 dana, 262.500,00 kn između 61 i 120 dana, 175.000,00 kuna između 121 i 365 dana, dok je 700.000,00 kuna potraživanja starije od godinu dana. Prema računovodstvenim politikama poduzeća, vrijednosno se usklađuju sva potraživanja od kupaca kod kojih je od roka dospjeća prošlo više od 120 dana, što iznosi 875.000,00 kn. Cilj uprave je prikazati u 2019. godini manju dobit nego je ona stvarno iskazana te se odlučuje promijeniti računovodstvenu politiku prema kojoj je sad potrebno vrijednosno uskladiti potraživanja od kupaca starija od 60 dana. Na taj način rashodi se terete sa 1.137.500,00 kn umjesto sa 875.000,00 kn, odnosno iskazana dobit poduzeća M manja je za 262.500,00 kn. (Izvor: obrada autora prema Negovanović, M., 2011. (1))

Vrlo često se događa da uprava poduzeća namjerno vrijednosno uskladi potraživanja od kupaca za koja zna da će biti naplaćena u budućnosti, tzv. zdrava potraživanja. Smisao takvih prijevara je smanjenje dobiti tekuće godine povećanjem rashoda kako bi se iduće godine pokazali veći prihodi pošto se takva naplaćena potraživanja prikazuju kao prihodi od naplaćenih otpisanih potraživanja. To je moguće u godinama kada poduzeće uspješno posluje pa se želi dio dobiti sačuvati za možebitne manje uspješne godine u budućnosti.

Primjer 5.: Ispravljanje vrijednosti potraživanja od kupaca naplaćenih u idućoj poslovnoj godini

Na dan 31.12.2019. poduzeće M potražuje od kupaca iznos od ukupno 3.500.000,00 kuna. Prema računovodstvenim politikama poduzeća, vrijednosno se usklađuju sva potraživanja od kupaca kod kojih je od roka dospijeaća prošlo više od 120 dana, što iznosi 875.000,00 kn. U tom iznosu proveden je ispravak vrijednosti potraživanja od kupaca te su za taj iznos povećani rashodi poduzeća i iskazana manja dobit. U idućoj poslovnoj godini, a prije predaje završnog obračuna za 2019. godinu, naplaćeno je od tih potraživanja 575.000,00 kn. Obzirom da je željela sačuvati dio dobiti za iduća razdoblja te u ovoj godini platiti manji porez na dobit, uprava poduzeća M nije stornirala ispravak vrijednosti potraživanja od kupaca čija su potraživanja naplaćena. Time je u 2019. godini iskazana manja dobit za 575.000,00 kn te manji porez na dobit u iznosu od 103.500,00 kn. Za isti iznos od 575.000,00 kn povećani su prihodi u 2020. godini. (Izvor: obrada autora prema Bešvir, B., 2007. (10))

6.2. Računovodstvene manipulacije na području prihoda

Hrvatski standard financijskog izvještavanja 15 – Prihodi definira prihode kao povećanje ekonomskih koristi tijekom obračunskog razdoblja u obliku priljeva ili povećanja imovine ili smanjenja obveza, kada ti priljevi imaju za posljedicu povećanje kapitala, osim povećanja kapitala koje se odnosi na unose od

strane sudionika u kapitalu, a proizlaze iz redovne aktivnosti poduzetnika kao što su prihodi od prodaje proizvoda i robe, pružanja usluga, kamate, tantijema i dividende. Na isti način prihode definira i Međunarodni računovodstveni standard 18 – Prihodi.

S obzirom da su prihodi najizdašnija stavka u financijskim izvještajima, može se očekivati znatne prijevare upravo na toj poziciji. (Kapetanović, S., 2015. (9)) Prihodi se, kao i sve pozicije financijskih izvještaja, mogu precijeniti ili podcijeniti.

6.2.1. Precjenjivanje prihoda

Precjenjivanje, odnosno iskazivanje većih prihoda obavlja se prijevremenim priznavanjem prihoda ili priznavanjem fiktivnih prihoda. (Negovanović, M., 2010. (12) Ove dvije tehnike precjenjivanja prihoda razlikuju se po stupnju agresivnosti. Prijevremenim priznavanjem prihoda zapravo se priznaju prihodi koji su stvarno nastali, ali prije nego su zadovoljeni uvjeti za njihovo priznavanje. Priznavanjem fiktivnih prihoda priznaju se prihodi za promet robe i usluga koji se uopće nije dogodio, odnosno priznaju se nepostojeći, lažni prihodi.

➤ prijevremeno priznavanje prihoda

Ovlašteni revizori navode priznavanje prihoda unaprijed kao najčešće susretanu metodu prijevara na području prihoda. Prema HSFI 15 – Prihodi, prihodi se priznaju kada je vjerojatno da će buduće ekonomske koristi ulaziti kod poduzetnika, kada se koristi i troškovi, koji su nastali ili će nastati u svezi prodaje proizvoda, te mogu pouzdano izmjeriti, kada je poduzetnik prenio na kupca značajne rizike i koristi od vlasništva nad proizvodima uključivo i robu te kada poduzetnik ne zadržava stalno sudjelovanje u upravljanju, do stupnja koji se obično povezuje s vlasništvom ni učinkovitu kontrolu nad prodanim proizvodima i robom.

Najčešća manipulacija unaprijed priznatih prihoda obuhvaća prodaju između dva obračunska razdoblja. Prodaja do koje je došlo početkom nove poslovne godine evidentira se kao da je obavljena u ovoj poslovnoj godini te se na taj način iskazuju veći prihodi i bolji poslovni rezultat, a istovremeno se umanjuju prihodi i rezultat iduće poslovne godine.

Klasičan primjer preuranjenog priznavanja prihoda je knjiženje primljenog predujma od kupca u prihode umjesto stvaranje obveze za primljeni predujam. Prihod bi se trebao priznati tek kad se roba isporuči ili usluga obavi te svi rizici i koristi od vlasništva prijeđu s prodavatelja na kupca.

Možda najpoznatiji primjer prijevremenog priznavanja prihoda je knjiženje dobivenih nepovratnih potpora povezanih s imovinom direktno u prihode. Kako se navodi u Hrvatskom standardu financijskog izvještavanja 14 – Vremenska razgraničenja, državne potpore povezane s imovinom trebaju se iskazati kao odgođeni prihod koji se priznaje u prihode prema vijeku trajanja upotrebe imovine.

Često se javlja priznavanje prihoda za robu ili usluge koje nisu isporučene, odnosno obavljene, nego su samo ugovorene. Obzirom da još nije došlo do izvršenja ugovora, vlasništvo nad robom ili uslugama nije prešlo s prodavatelja na kupca pa nije zadovoljen jedan od osnovnih kriterija za priznavanje prihoda. Prihod se treba priznati u budućim razdobljima kad se roba isporuči ili usluga obavi.

Jednako tako, priznavanje prihoda za isporuku oglednih primjeraka proizvoda ili raznih uzoraka ili otpremu proizvoda na skladište radi čekanja trenutka prodaje spada u prijevremeno priznavanje prihoda. U ovim slučajevima do same prodaje nije došlo pa nema temelja za priznavanje prihoda.

➤ priznavanje fiktivnih prihoda

Fiktivni prihodi su zapravo lažni, nepostojeći prihodi iskazani na temelju fiktivnih računa koji su izdani za robu koja nije isporučena ili uslugu koja nije obavljena niti će biti. Često su i ispostavljeni na lažne, nepostojeće kupce ili se niti ne dostavljaju kupcima već se samo evidentiraju u računovodstvu. Ponekad je takav način prijave dogovoren s poslovnim partnerom pa se u idućoj poslovnoj godini isporuka robe ili obavljanje usluge realizira ili stornira.

Fiktivne prihode moguće je iskazati duplim knjiženjem istih računa. Takve manipulacije znatno su smanjene kod poduzetnika obveznika plaćanja poreza na dodanu vrijednost jer zahtijevaju i lažiranje prijave poreza na dodanu vrijednost.

Pod lažne prihode možemo svrstati i prihode koji nastaju obračunavanjem kamata dužnicima na zakašnjelo plaćanje, a ne namjeravaju se naplatiti.

6.2.2. Podcjenjivanje prihoda

Podcjenjivanje prihoda provodi se s namjerom ujednačavanja prihoda kroz godine, odnosno sprječavanja da prihodi tekuće godine iskoče previše iznad prosjeka prethodnih godina jer se nastoji stvoriti iluzija kontinuiranog rasta poslovanja. (Huzanić, B., 2015. (5))

Belak (Belak, V., 2011., str. 156) navodi kako se redukcija prihoda provodi različitim tehnikama i to dopuštenim, upitnim ili nedopuštenim kao što su nefakturiranje kontinuiranih isporuka na kraju razdoblja, odgađanje prihoda ili prenošenje u iduću godinu, prodaja „na crno“ i nefakturiranje djelomično obavljenih usluga.

➤ prodaja „na crno“

Neevidentiranje prihoda i prodaja „na crno“ bile su dugi niz godina predominantne tehnike krivotvorenja financijskih izvještaja i fiskalne evazije u zemljama u tranziciji. (Negovanović, M., 2010. (12)) Glavni cilj takve prodaje je izbjegavanje poreznih obveza. Porezne obveze prema državi nisu evidentirane jer prodaja proizvoda ili usluga „na crno“ nigdje nije evidentirana. Isto tako nisu evidentirani ni prihodi od prodaje ni potraživanje od kupaca, a niti eventualni novčani priljev za podmirenje potraživanja. Posljedično tome, stanje zaliha iskazano u financijskim izvještajima je pogrešno jer nije umanjeno za prodane proizvode dok iskazani rashodi u financijskim izvještajima ne uključuju troškove sadržane u prodanim zalihama. Za prodaju „na crno“ ne postoji nikakva dokumentacija. Na taj način prikazani financijski izvještaji ne zadovoljavaju jedan od glavnih obilježja financijskog izvještavanja, potpunost.

➤ odgađanje prihoda, odnosno prenošenje u iduću godinu

Odgađanje prihoda ili prenošenje u iduću poslovnu godinu suprotno je prijevremenom priznavanju prihoda. Koristi se za iskazivanje manjih prihoda i manjeg poslovnog rezultata tekuće godine. To se postiže na način da se poslovne knjige zaključuju prije 31. prosinca pa se prihodi ostvareni zadnjih dana prosinca tekuće godine knjiže u korist prihoda iduće poslovne godine.

6.3. Računovodstvene manipulacije na području zaliha

Prema Međunarodnom računovodstvenom standardu 2 – Zalihe i Hrvatskom standardu financijskog izvještavanja 10 – Zalihe, zalihe se definiraju kao kratkotrajna materijalna imovina koja se drži zbog prodaje u redovnom toku poslovanja, koja se drži u procesu proizvodnje za navedenu prodaju ili u obliku materijala ili dijelova koji će biti utrošeni u procesu proizvodnje ili u postupku pružanja usluga. Priznaju se u bilanci kada postoji vjerojatnost

prিতjecanja buduće ekonomske koristi poduzetniku i kada se mogu pouzdano izmjeriti.

U svrhu postizanja željenog rezultata na kraju godine, zalihe se mogu precijeniti ili podcijeniti. Precjenjivanjem zaliha povećava se aktiva u bilanci poduzeća i iskazuje veći rezultat, dok se podcjenjivanjem zaliha prikazuje manja aktiva i rezultat poslovne godine.

Manipulacije sa zalihama dijele se na manipulacije s popisom zaliha i manipulacije s procjenjivanjem zaliha.

6.3.1. Manipulacije s popisom zaliha

Prema odredbama Zakona o računovodstvu poduzetnik mora na početku poslovanja, ali i tijekom svake poslovne godine, a najkasnije krajem poslovne godine, popisati imovinu i obveze, navesti njihove pojedinačne vrijednosti u količinama i novčanom iznosu te s popisanim stvarnim stanjem uskladiti knjigovodstveno stanje. Ako poduzetnik ima za cilj prikazati veći poslovni rezultat, to može učiniti precjenjivanjem količine zaliha na godišnjem popisu. Za iskazivanje manjeg poslovnog rezultata od ostvarenog, količine zaliha se prikazuju u manjoj svoti od stvarno popisane.

Kako navodi Negovanović (2011.(1)) među najčešće korištene računovodstvene manipulacije popisom zaliha spada:

- umetanje prazne kutije kod naslaganih zaliha,
- pogrešno označavanje ili obilježavanje kutija koje sadrže otpad, zastarjele artikle i obezvrijeđen materijal,
- razblažavanje ili razvodnjavanje zaliha,
- fizičko premještanje zaliha i njihovo brojenje na dvije lokacije,
- dvostruko brojanje zaliha koje se nalaze u tranzitu između dvije lokacije,
- uključivanje u zalihe proizvoda koji su fakturirani, ali još nisu isporučeni kupcu,

- usklađivanje inventurnog stanja zaliha s netočnim zalihama u glavnoj knjizi,
- manipuliranje popisom zaliha na lokacijama koje revizor nije posjetio,
- manipuliranje količinom za artikle koje revizor nije popisao.

Kako bi se stvorio dojam velikih i obilnih zaliha i time povećao financijski rezultat, najlakše je u skladište postaviti prazne kutije. Kutije se označe istim oznakama kao i one u kojima se nalazi roba. Ako se prebrojavanju zaliha ne pristupi dovoljno savjesno i oprezno te se ne otvaraju kutije kod popisivanja, zalihe će se umjetno povećati za nepostojeću količinu.

Roba ispravne kvalitete može se označiti kao škart roba te se na taj način može podcijeniti poslovni rezultat. Isto tako se škart roba može pakirati u kutije koje se označe istim oznakama kao i roba dobre kvalitete kako bi se precijenile zalihe i izbjeglo vrijednosno usklađenje.

Poduzeće koje drži na zalihima robu u tekućem stanju može povećati količinu takve robe dodajući tekućinu kako bi iskazalo veće stanje zaliha u financijskim izvještajima. Iako na taj način povećava količinu zaliha, s druge strane smanjuje joj kvalitetu te u idućim godinama može smanjiti vrijednost zaliha preko vrijednosnog usklađenja.

Velika poduzeća obično imaju veliku količinu zaliha smještenu na više lokacija te se popis imovine obavlja kroz više dana. Popisana roba na jednom skladištu ne označava se kao popisana nego se preseli na drugu lokaciju gdje još popis nije obavljen. Na taj način moguće je zavarati i revizora, istu robu popisati duplo te precijeniti stanje zaliha.

Čest je slučaj da se neka roba u trenutku popisa nalazi na putu. Ako je cilj poduzeća prikazati veći poslovni rezultat na kraju godine, takva roba se

pribroji u robu na putu, ali i u robu na skladištu čime se zapravo ona popisuje dvostruko.

U trenutku popisa imovine na skladištu se mogu nalaziti proizvodi koji su prodani, ali još uvijek nisu isporučeni kupcu. Uključivanjem takvih proizvoda u popis zaliha, iskazat će se veće stanje zaliha poduzeća, veća aktiva i bolji financijski rezultat.

Zalihe u knjigovodstvu mogu biti iskazane u većem ili manjem iznosu od stvarnih. Popis zaliha u skladištu provodi se kako bi se utvrdilo stvarno stanje zaliha. Zbog toga je potrebno knjigovodstveno stanje zaliha svesti na ono utvrđeno popisom, a ne obratno. Poduzeće koje želi ostvariti povoljniji rezultat, svesti će zalihe na ono stanje koje je prikazano u većem iznosu, neovisno da li je to knjigovodstveno stanje ili popisom utvrđeno činjenično stanje. I obratno, ako se želi prikazati manji rezultat, prihvatit će se manje stanje.

Obveza revizora da prisustvuje popisu zaliha poduzeća čiji su financijski izvještaji predmet revizije proizlazi iz Međunarodnog revizijskog standarda 501 Revizijski dokaz. Obično revizor ne prisustvuje popisu zaliha od početka do kraja niti na svim lokacijama i tu se otvara mogućnost za manipulacijom. Količinu artikala koje revizor nije provjerio ili kompletan popis zaliha na skladištu koje revizor nije posjetio moguće je prilagoditi željama uprave poduzeća.

6.4. Računovodstvene manipulacije na području amortizacije

Prema MRS-u 16 Nekretnine, postrojenja i oprema, MRS-u 38 Nematerijalna imovina, HSFI-u 5 Dugotrajna nematerijalna imovina i HSFI-u 6 Dugotrajna materijalna imovina amortizacija se definira kao sustavni raspored amortizacijskog iznosa imovine tijekom njezina korisnog vijeka upotrebe.

Zapravo se amortizacijom vrijednost dugotrajne imovine poduzeća postupno umanjuje kroz njezin vijek upotrebe.

Sredstva dugotrajne imovine, koja podliježu amortizaciji, amortiziraju se od trenutka kad su spremna za upotrebu, bez obzira da li se koriste ili ne. Amortizacija se može prestati obračunavati kada se osnovno sredstvo u skladu s MSFI 5 klasificira kao da je namijenjeno daljnjoj prodaji ili kad je prodano, poklonjeno, zamijenjeno za drugo sredstvo, uneseno kao ulog u drugu pravnu osobu, rashodovano ili na drugi način otuđeno, kao i kad je potpuno otpisano. (Negovanović, M., 2010.(12)). Protivno tome, uprava poduzeća može prestati obračunavati amortizaciju za dugotrajnu imovinu koju ne koristi. Takvim manipulacijama smanjuju se rashodi te prikazuje bolji financijski rezultat na kraju godine.

Promjena korisnog vijeka trajanja imovine najčešće je korištena manipulacija na području amortizacije. Vijek upotrebe dugotrajne imovine utvrđuje se procjenom. Uprava poduzeća računovodstvenim procjenama samostalno i slobodno procjenjuje korisni vijek trajanja svake veće nekretnine, postrojenja i opreme na osnovi čega se utvrđuju amortizacijske stope. (Negovanović, M., 2010. (12)) Prema računovodstvenim standardima, korisni vijek upotrebe imovine i njezin ostatak vrijednosti potrebno je ispitati barem jednom na kraju svakog izvještajnog razdoblja te ako se očekivanja razlikuju od prethodnih procjena, promjenu priznati kao promjenu računovodstvene procjene. To daje mogućnost upravi poduzeća da manipulira s vijekom trajanja imovine prema željenom rezultatu na kraju poslovne godine. Iako korisni vijek trajanja dugotrajne imovine nije određen, Zakonom o porezu na dobit utvrđen je vijek trajanja pojedine grupe dugotrajne imovine za svrhe oporezivanja. Porezno je dopustivo te stope i podvostručiti (sukladno članku 12., stavak 6, Zakona o porezu na dobit). Pregled je dan u tablici broj 3.

Tablica 3. Godišnje amortizacijske stope utvrđene prema amortizacijskom vijeku za svrhe oporezivanja za pojedine grupe dugotrajne imovine

GRUPA DUGOTRAJNE IMOVINE	VIJEK TRAJANJA	REDOVNA STOPA AMORTIZACIJE	UBRZANA STOPA AMORTIZACIJE
Građevinski objekti i brodovi veći od 1.000 BRT	20 godina	5%	10%
Osnovno stado, osobni automobili	5 godina	20%	40%
Nematerijalna imovina, oprema, vozila (osim osobnih automobila), mehanizacija	4 godine	25%	50%
Računala, računalna oprema i programi, mobilni telefoni i oprema za računalne mreže	2 godine	50%	100%
Ostala nespomenuta imovina	10 godina	10%	20%

Izvor: obrada autora prema Zakonu o porezu na dobit

Kao što je vidljivo iz tablice broj 3, porezno je ograničen najkraći vijek trajanja dugotrajne imovine, ne i najduži. Procjenom dužeg vijeka trajanja imovine utvrđuju se manje amortizacijske stope što posljedično tome znači i manji trošak amortizacije na godišnjoj razini, a samim time i manje ukupne rashode poduzeća. Suprotno tome, kraći korisni vijek trajanja dugotrajne imovine ima za posljedicu veće amortizacijske stope što uzrokuje veće troškove amortizacije i veće ukupne rashode.

Primjer 6.: Procjena kraćeg vijeka trajanja dugotrajne imovine

Poduzeće T je kupilo je u prosincu 2018. godine te odmah stavilo u upotrebu poslovnu zgradu nabavne vrijednosti 3.000.000,00 kuna. Zgrada se počinje amortizirati u 2019. godini. Prema politici poduzeća grupa imovine u koju se ubraja poslovna zgrada ima vijek trajanja 20 godina i amortizira se po stopi od 5%, što znači da je ukupni godišnji trošak amortizacije iskazan u visini od

150.000,00 kn. Ukupni prihodi poduzeća ostvareni u 2019. godini iznose 10.000.000,00 kn, rashodi iznose 9.500.000,00 kn što znači da je ostvarena dobit od 500.000,00 kn. Uprava poduzeća ponovno procjenjuje vijek trajanja poslovne zgrade. Pošto očekuje da će se zgrada koristiti barem kraće od prvotno procijenjenog, skraćuje vijek trajanja zgrade na 10 godina te samim time povećava amortizacijsku stopu na 10%. Na taj način se povećava godišnji trošak amortizacije na 300.000,00 kn. Ukupni rashodi povećavaju se na 9.650.000,00 kn te je ostvarena dobit smanjena na 350.000,00 kn.

(Izvor: obrada autora temeljem razgovora s ovlaštenim revizorima)

Primjer 7.: Procjena duljeg vijeka trajanja dugotrajne imovine

Poduzeće T je kupilo u prosincu 2018. godine te odmah stavilo u upotrebu poslovnu zgradu nabavne vrijednosti 3.000.000,00 kuna. Zgrada se počinje amortizirati u 2019. godini. Prema politici poduzeća grupa imovine u koju se ubraja poslovna zgrada ima vijek trajanja 20 godina i amortizira se po stopi od 5%, što znači da je ukupni godišnji trošak amortizacije iskazan u visini od 150.000,00 kn. Ukupni prihodi poduzeća ostvareni u 2019. godini iznose 10.000.000,00 kn, rashodi iznose 9.500.000,00 kn što znači da je ostvarena dobit od 500.000,00 kn. Uprava poduzeća ponovno procjenjuje vijek trajanja poslovne zgrade. Pošto očekuje da će se zgrada koristiti barem idućih 40 godina produljuje vijek trajanja zgrade te samim time smanjuje amortizacijsku stopu na 2,5%. Na taj način se i godišnji trošak amortizacije smanjuje na 75.000,00 kn. Ukupni rashodi umanjuju se na 9.425.000,00 kn te je ostvarena dobit povećana na 575.000,00 kn.

(Izvor: obrada autora temeljem razgovora s ovlaštenim revizorima)

6.5. Računovodstvene manipulacije na području rezerviranja i obveza

Računovodstvene manipulacije s rezerviranjima i obvezama spadaju u tehnike krivotvorenja financijskih izvještaja koje se odnose na pozicije pasive bilance. (Negovanović, M., 2011.(1)) Iskazivanjem manjih rezerviranja i obveza ostvaruju se manji rashodi, a samim time prikazuje se i bolji rezultat

na kraju poslovne godine. Ako se pak želi prikazati manji rezultat, potrebno je povećati rashode većim rezerviranjima i obvezama.

6.5.1. Računovodstvene manipulacije na području rezerviranja

Prekomjerna rezerviranja omiljena su metoda povećanja troškova. (Belak, V., 2018. (9)) Rezerviranja se temelje na procjeni uprave te su iz tog razloga vrlo podložna manipulacijama. Koriste se za prijenos viška prihoda i dobiti iz tekuće godine u slijedeće godine. To se postiže na način da se u dobrim godinama poslovanja utvrđuju visoki troškovi rezerviranja koji povećavaju rashode i umanjuju ostvarenu dobit tekuće godine. U budućim lošijim godinama poslovanja ukidaju se neiskorištena rezerviranja priznavanjem prihoda od ukidanja rezerviranja čime se povećavaju prihodi i poslovni rezultat tog razdoblja.

Primjer 8.: Rezerviranje za troškove u jamstvenom roku (na temelju Belak, V., 2011., str. 157-158)

Menadžment poduzeća L procijenio je da je potrebno rezervirati sredstva za popravke u jamstvenom roku u iznosu od 1.500.000,00 kuna. Ukupni prihodi poduzeća u 2018. godini ostvareni su u iznosu 9.000.000,00 kn dok rashodi iznose 5.000.000,00 kn. Ostvarena dobit iznosi 4.000.000,00 kn.

Troškovi rezerviranja u
jamstvenom roku

1) 1.500.000,00

Dugoročna rezerviranja za troškove
popravaka u jamstvenom roku

1.500.000,00 (1

U 2019. godini poduzeće L ostvarilo je dobit od 2.000.000,00 kn, odnosno ukupne prihode 6.500.000,00 kn, a rashode 4.500.000,00 kn. Obzirom da nije došlo do popravaka u jamstvenom roku, ranije rezervirani iznos za takve troškove nije iskorišten te ga menadžment odlučuje ukinuti u korist prihoda.

Dugoročna rezerviranja za troškove popravaka u jamstvenom roku		Prihod od ukidanja rezerviranja	
1) 1.500.000,00	1.500.000,00 S°		1.500.000,00 (1

Knjiženjem ukidanja rezerviranja u prihode povećani su ukupni prihodi 2019. godine na 8.000.000,00 kn te ostvarena dobit na 3.500.000,00 kn. Takvim postupcima postignuto je ujednačavanje prihoda i dobiti kroz razdoblja. (Izvor: obrada autora temeljem razgovora s ovlaštenim revizorima)

Kod rezerviranja u obzir se moraju uzeti i porezni propisi. Zakon o porezu na dobit priznaje kao rashod rezerviranja za otpremnine, troškove obnavljanja prirodnih bogatstava, troškove u jamstvenim rokovima, po započetim sudskim sporovima te za neiskorištene godišnje odmori. Rezerviranja za te namjene su porezno priznata te se njima ne povećava porezna osnovica za utvrđivanje poreza na dobit. Ako se rezerviranja vrše za namjene koje nisu dopuštene poreznim propisima, rezerviranja se mogu priznati računovodstveno, ali ne i porezno, što znači da će se na taj dio troškova obračunati porez na dobit.

6.5.2. Računovodstvene manipulacije na području obveza

Već ranije je spomenuto izbjegavanje iskazivanja obveza koje, u odnosu na datum bilance, dospijevaju u razdoblju do godinu dana kao kratkoročne obveze jer se time narušava likvidnost i solventnost poduzeća. Takve manipulacije nemaju utjecaj na račun dobiti i gubitka, samo na strukturu bilance. Na račun dobiti i gubitka utječe podcjenjivanje ili precjenjivanje obveza.

Kod skrivanja obveza najčešće se radi o vrlo grubim knjigovodstvenim nepravilnostima i lažiranjima. (Belak, V., 2011., str. 163) Podcjenjivanjem obveza na način da se sakrivaju ili ne evidentiraju ili se evidentiraju po nižoj stopi iskazuje se veći poslovni rezultat na kraju godine. Najčešće se to postiže (prema Belak, V., 2011., str. 163 i Negovanović, M., 2011. (1)):

- prekidanjem knjiženja ulaznih računa, a samim time i troškova,
- prebacivanjem obveza na povezana društva, pogotovo ako se ne izrađuju konsolidirani financijski izvještaji,
- neknjiženjem ulaznih računa po načelu nastanka događaja, odnosno knjiženje računa po njegovom plaćanju, a ne ispostavljanju,
- knjiženjem obveza za kamate, kazne ili štete po novčanom načelu, odnosno po plaćanju,
- neiskazivanjem neisplaćenih obveza prema zaposlenicima za plaće i državi za poreze i doprinose zbog blokiranog računa ili opće nelikvidnosti poduzeća ili
- evidentiranjem primljenih predujmova od kupaca za još neisporučena dobra i usluge u korist prihoda umjesto u korist obveza za primljene predujmove.

U svrhu iskazivanja manjeg financijskog rezultata pasiviraju se fiktivne obveze ili se obveze precjenjuju, odnosno iskazuju u većem iznosu od stvarnog iznosa. (prema Negovanović, M., 2011. (1)) Prema istom izvoru, najčešći primjeri za precjenjivanje obveza su:

- pribavljanje računa od dobavljača za fiktivne usluge koje nisu izvršene, a nije ih lako provjeriti, kao što su konzultantske usluge, marketinške usluge, usluge istraživanja i razvoja, usluge održavanja i nadogradnje softvera ili pravne usluge,
- pribavljanje fiktivnih računa od povezanih društava, pogotovo ako se takva društva ne uključuju u konsolidaciju,
- namjerna pogrešna knjiženja rashoda uz priznavanje nepostojeće obveze kao protustavke,
- efekti ugovorene revalorizacije, valutne klauzule i drugih oblika zaštite od rizika ili pozitivne tečajne razlike nastale na deviznim sredstvima, deviznim potraživanjima i obvezama koje nisu realizirane ne priznaju se u korist prihoda, već se knjiže na poziciju odgođenog plaćanja troškova i prihoda budućih razdoblja te

- primljene novčane donacije, darovanja i drugi bespovratni primitci bez obveza knjiže se kao obveze ili odgođeni prihodi, umjesto da se priznaju kao ostali prihodi.

7. SPREČAVANJE I OTKRIVANJE RAČUNOVODSTVENIH PRIJEVARA

Kao što se već navodi, korisnici financijskih izvještaja zasnivaju svoje odluke na temelju financijskih izvještaja. Štete koje oni mogu pretrpjeti su ogromne, ako svoje odluke zasnuju na lažnim i prijevornim financijskim izvještajima. Zbog toga je vrlo važno pokušati spriječiti računovodstvene prijevare ili ih otkriti i ispraviti ako je već do njih došlo.

Uočiti i spriječiti prijevaru ponekad je vrlo teško, pogotovo ako je uključeno posloводство i sam vrh poduzeća. Zbog toga je za sprečavanje prijevara potrebno uspostaviti kvalitetan menadžment i učinkovite interne kontrole, a za njihovo otkrivanje koristiti pouzdan unutarnji i vanjski nadzor, odnosno usluge interne, eksterne i forenzične revizije.

7.1. Sprečavanje računovodstvenih prijevara

Sprečavanje računovodstvenih prijevara zahtjevan je i kompleksan posao. Štahan (Štahan, M., 2018. (5)) smatra da kod odabira mjera koje poduzetnici poduzimaju radi sprečavanja prijevare treba voditi računa o:

- zakonskim obvezama,
- odnosu očekivanih koristi s jedne i troškova s druge strane, kako troškovi kontrolnih postupaka ne bi bili nesrazmjerni s visinom mogućih gubitaka,
- tome da zaštita treba biti dovoljno efikasna, ali i jednostavna, kako kontrolne mjere radi složenosti i dugotrajnosti ne bi usporavale redovito odvijanje poslovanja.

Uprava poduzeća je odgovorna za sprečavanje prijevara. Odgovornost uprave propisuje Zakon o računovodstvu, prema kojem su za godišnje financijske izvještaje, godišnja izvješća i druge izvještaje i odluke, kao i za ispravnost isprava pohranjenih u FINA-i odgovorni predsjednik i članovi

uprave poduzetnika i njegova nadzornog odbora (ako postoji), odnosno izvršni direktori i upravni odbor (u okviru svojih zakonom određenih nadležnosti, odgovornosti i dužne pažnje). (Štahan, M., 2017. (11))

Najvažniji element za sprječavanje prijevare je kvalitetno i učinkovito korporativno upravljanje. Korporativno upravljanje je odgovorno za uspostavljanje i nadziranje stalnih mehanizama koji identificiraju i eliminiraju uzroke prijevare u financijskim izvještajima ublažavanjem učinaka motiva, prilika razloga i nedostatka poštenja. (Rezaee, Z. i Riley, R., 2014., str. 83-84) Kvalitetno i učinkovito korporativno upravljanje obuhvaća fokusiran, vrijedan i kvalitetan menadžment i one koji su zaduženi za upravljanje te učinkovito funkcioniranje internih kontrola.

7.1.1. Uloga menadžmenta

Neučinkovita upravljačka struktura povećava vjerojatnost prijevare u financijskim izvještajima te se velika pažnja usmjerava na neovisnost, stručnost i kvalificiranost onih koji su zaduženi za upravljanje poduzećem. Članovi top menadžmenta trebali bi biti financijski pismeni, dobro informirani, obrazovani, iskusni te aktivno uključeni u korporativno upravljanje i proces financijskog izvještavanja kako bi mogli utjecati na sprječavanje i otkrivanje prijevare u financijskim izvještajima. (prema Rezaee, Z. i Riley, R., 2014., str. 182) Glavne odlike kvalitetnog menadžmenta su visoki profesionalni i etički standardi zbog čega postižu bolje rezultate i čine uspješnijima poduzeća kojima upravljaju.

Menadžment poduzeća, kao najznačajniji interni korisnik financijskih izvještaja, odgovara za sve ono što je zapisano u financijskim izvještajima i zainteresiran je za sve kategorije informacija iz financijskih izvještaja. (Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 324) To znači da je menadžment odgovoran za točnost, pouzdanost i potpunost financijskih izvještaja koje mu prezentira i sastavlja računovođa. Zbog toga menadžment

mora imati povjerenje u svojeg računovođu i njegovu profesionalnu i moralnu odgovornost.

Menadžment može spriječiti prijevare u financijskim izvještajima uspostavljanjem i održavanje računovodstvenog sustava koji je u skladu sa zakonima, propisima i standardima. Jednako tako mora poštovati zakonske regulative te svojim ponašanjem dati primjer svim zaposlenicima da se isto očekuje i od njih. Tako može očekivati od zaposlenika da ispravno koriste utvrđene računovodstvene politike poduzeća te pravilno evidentiraju poslovne događaje u knjigovodstvenim evidencijama. Menadžment brine o imovini poduzeća, uvodi odgovarajući sustav internih kontrola u poduzeće te vodi brigu o njegovoj učinkovitosti.

Zadatak menadžmenta je da komunicira s revizorima, pruži im sve potrebne informacije te im omogući prikupljanje odgovarajućih revizijskih dokaza. Svako razilaženje s revizorom i ograničenje u djelokrugu njegovog rada može izazvati sumnju u postojanje prijevare. Obzirom da menadžment poduzeća mora služiti ostvarivanju interesa investitora i vlasnika poduzeća, u interesu mu je da su financijski izvještaji potpuni i točni, da sadrže sve relevantne informacije te da ne sadrže značajna pogrešna prikazivanja uzrokovana pogreškama ili prijevarama.

7.1.2. Uloga internih kontrola

Interna kontrola je proces kojeg oblikuje uprava poduzeća, viši menadžment i osoblje, sa svrhom stjecanja razumnog uvjerenja o pouzdanosti financijskog izvještavanja, usklađenosti poslovanja sa zakonima i ostalom regulativom, učinkovitosti i djelotvornosti poslovnih operacija i zaštiti imovine (prema Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 268) Smatraju se instrumentima za maksimizaciju potencijalnih prilika i minimizaciju potencijalnih gubitaka. (prema Tušek, B., Žager, L. i Barišić, I., 2014., str. 133.) Koriste se za postizanje zadanih ciljeva poduzeća te kako bi se

osigurao neometani rad svih poslovnih funkcija poduzeća, a provode ih zaposlenici na svim razinama organizacije poduzeća.

Interne kontrole štite imovinu poduzetnika i povećavaju pouzdanost financijskih izvještaja, a Štahan (Štahan, M., 2018. (3)) navodi i još neke beneficije:

- veća sigurnost članova društva da su vlasnički interesi primjereno zaštićeni,
- veća sigurnost menadžmenta da poslovne odluke donosi na temelju potpunih, valjanih i točnih, odnosno pouzdanih evidencija i podataka i
- bolja organiziranost rada djelatnika, jasne nadležnosti i odgovornosti.

Bez kontrole je teže uočiti potencijalne pogreške i prijevare i na vrijeme poduzeti akcije u cilju njihovog sprječavanja. Učinkovitost internih kontrola ovisi o onima koji ih oblikuju, provode, ali i nadziru. Ako su oni nedovoljno osposobljeni i obrazovani, ograničenih ovlasti ili upitnih moralnih vrijednosti, postoji prilika za primjenu manipulacija u računovodstvu, a posljedično tome i u financijskom izvještavanju te je potrebno na vrijeme sankcionirati sve nezakonite, nepoštene i neetične radnje.

Interne kontrole kojima se mogu spriječiti prijevare dijele se na:

- izvršne ili administrativne kontrole,
- informacijske, a u okviru njih računovodstvene kontrole i
- upravljačke kontrole

(prema Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 278-279)

Administrativne kontrole najčešće se ugrađuju u funkcijama nabave i prodaje.

Kontrolne aktivnosti uključuju provjeru:

- načina odabira dobavljača – da li je izbor dobavljača centralizirani,
- procedura kod naručivanja robe – da li je potrebna autorizacija količine naručene robe od strane nadređenog,

- numeričkog niza narudžbenica – slijede li brojevi jedan niz ili ima praznina,
- korištenja povoljnijih uvjeta dobavljača – odobravaju li se popusti kod kupovine veće količine robe,
- uspoređivanja zaprimljene fakture dobavljača s narudžbenicom i primkom – da li je naručena količina stvarno i dostavljena, a onda i fakturirana,
- pregledavanja zaprimljene robe ili robe spremne za isporuku – da li je roba zadovoljavajuće kvalitete i količine,
- računske točnosti računa kod plaćanja,
- podudaranja narudžbi kupaca s radnim nalogima za proizvodnju te otpremnicama iz skladišta,
- obavljanja zaduženja oko vođenja evidencije klijenata – da li se redovito ažuriraju podaci o poslovnim partnerima
- poštivanja procedura kod izdavanja robe iz skladišta – da li se isporuka obavlja na temelju dokumenta za prodaju, da li se prodaja obavlja samo kupcima koji nemaju problema oko plaćanja,
- podudarnosti faktura sa otpremnicama, dostavnicama i narudžbama. (na temelju Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 279-280)

Interne računovodstvene kontrole odnose se na zakonom propisane, ali i druge mjere, metode, procedure i postupke koji se provode s ciljem postizavanja sveobuhvatnosti, valjanosti i točnosti računovodstvenih evidencija i financijskih izvještaja. (Štahan, M., 2018. (3)) Obuhvaćaju skup mjera, postupaka i pravila kojima se nastoji neposredno osigurati točnost, valjanost i sveobuhvatnost računovodstvenih evidencija i izvješća, te fizička zaštita imovine poduzeća. (Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 281) Slabe interne računovodstvene kontrole u poduzeću olakšavaju računovodstvene manipulacije i prijevare. Računovodstvenim kontrolama obuhvaćen je računovodstveni sustav poduzeća i zapravo se kontroliraju nastale knjigovodstvene promjene. Kontrolnim aktivnostima

provjerava se da li je poslovna promjena i knjigovodstvena promjena. Da bi bila knjigovodstvena promjena mora stvarno nastati, izazivati promjene stanja imovine, obveza, kapitala, prihoda ili rashoda, imati urednu knjigovodstvenu ispravu te se mora moći izraziti u novčanom obliku. (prema Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 282) Knjigovodstvena isprava, kao dokaz o nastaloj poslovnoj promjeni i temelj za unos promjene u poslovne knjige, mora biti formalno, računski i suštinski ispravna. To znači da se kontrolnim aktivnostima provjerava da li knjigovodstvena isprava sadržava sve potrebne podatke za unos u poslovne knjige, da li sadrži opis poslovnog događaja te da li se može utvrditi kada je poslovni događaj nastao. Poslovni događaji evidentiraju se u poslovne knjige pri čemu se mora osigurati dosljedna primjena računovodstvenih politika poduzeća te poštivanje zakonskih propisa. Kontrole koje se provode su povezanost dnevnika i glavne knjige, primjena načela dvojnog knjigovodstva, usklađenost analitike i sintetike te analitičkih evidencija i financijskih kartica ili usklađenosti stanja iskazanog u knjigovodstvu sa stanjem bankovnih izvoda. Sastavljanje probne bilance kao iskaza stanja i promjene stanja svih konta glavne knjige u funkciji provjere ispravnosti podataka evidentiranih tijekom obračunskog razdoblja u poslovnim knjigama također je vrsta kontrole ugrađene u računovodstveni proces. (Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 282) Nakon što se financijski izvještaji sastave, najvažnije kontrola je zabrana ili ograničavanje pristupa osobama koje nisu ovlaštene za raspolaganje takvim informacijama.

Upravljačke kontrole u manjim poduzećima provodi menadžment, dok se u srednjim i velikim poduzećima ustrojava odjel interne revizije za tu svrhu. Njima se naknadno provjerava funkcioniranje sustava administrativnih i računovodstvenih kontrola i poduzimaju mjere i akcije za njihovo učinkovitije djelovanje te se odlučuje o poduzimanju potrebnih korektivnih mjera i akcija kako bi se poslovanje odvijalo u skladu s usvojenim planom. (Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 283)

7.2. Otkrivanje računovodstvenih prijevара

Prijevare u financijskim izvještajima često se ne uspiju spriječiti. Takve prijevare koje nisu mogle biti spriječene važno je čim brže otkriti. Definiranje prijevара i pogrešaka pretpostavke su za njihovo otkrivanje. Kod otkrivanja prijevара u financijskim izvještajima veliku ulogu ima revizija, i to interna ili unutarnja revizija te eksterna ili vanjska ili komercijalna revizija. U novije vrijeme razvila se i nova vrsta računovodstva koja je također namijenjena otkrivanju prijevара u financijskim izvještajima, forenzično računovodstvo.

Revizorske usluge, bilo interne ili eksterne, obično su preskupe za mala poduzeće koja su također izložena raznim prijevarama. Važno je da takva poduzeća ustroje sustav internih kontrola koji će obuhvatiti barem neke minimalne kontrole, kao što su inventura, likvidatura ulaznih računa ili odobrenje naloga za plaćanje od strane dvije osobe. Uz to, oni mogu razraditi jednostavne i efikasne vlastite procedure, te tako uz pomoć računovođa i drugih radnika, a bez angažiranja revizora, nastojati se zaštititi od prijevара. (Štahan, M., 2018. (4))

7.2.1. Interna revizija

Tušek (Tušek, B., 2017.) internu reviziju definira kao neovisnu funkciju ispitivanja, prosuđivanja i ocjenjivanja, bez ikakvih ograničenja ili restrikcija na prosudbu internog revizora koja je usmjerena na ocjenu učinkovitosti operativnog poslovanja poduzeća i djelotvornost organizacije kako bi se identificirala i implementirala bolja rješenja i unaprijedio upravljački proces. Interna revizija nadzire računovodstvene i administrativne kontrole, odnosno pruža dodatni, viši stupanj nadzora nad cjelokupnim poslovanjem poduzeća. (prema Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 292) Kako navode Rezaee i Riley (str. 212.) funkcija interne revizije može zaštititi poduzeće od prijevара u financijskim izvještajima ako su interni revizori učinkoviti na tri područja:

1. sprječavanju prijevare u financijskim izvještajima kroz adekvatne i učinkovite sustave internih kontrola,
2. otkrivanju prijevare u financijskim izvještajima vršenjem funkcije interne revizije i
3. izvještavanjem otkrivene prijevare u financijskim izvještajima menadžmentu i onima koji su zaduženi za upravljanje.

Interna revizija je vrsta preventivne i naknadne kontrole te ona može i spriječiti prijevare ako se na vrijeme uoči. Isto tako ima ključnu ulogu u otkrivanju prijevare u financijskim izvještajima. Većinom postoji u velikim poduzećima gdje na mnogobrojne načine ispituje da li je postojeći sustav internih kontrola sveobuhvatan i pouzdan te provjerava da li se primjenjuje, uočava i otklanja njegove propuste u funkcioniranju i tako ga unaprjeđuje. (prema Štahan, M., 2018. (4)) Slab i neučinkovit sustav internih kontrola je glavna prilika za počinjenje prijevare. Najveća prednost internih revizora je poznavanje i razumijevanje sustava kontrola u poduzeću pošto ju provode osobe koje su zaposlene u poduzeću čije se poslovanje ocjenjuje. Obzirom da su zaposleni kod poduzetnika čije poslovanje kontroliraju, nisu neovisni, a svoje aktivnosti provode prema nalogu uprave te njoj podnose izvješće s nalazima i preporukama. Interna revizija je zapravo produžena ruka menadžmenta. Radi znanja i vještina koje posjeduju, interni revizori često sudjeluju u izradi internih pravila i procedura, kod planiranja i mnogim drugim aktivnostima poduzetnika. (Štahan, M., 2018. (4)) Zbog toga su interni revizori u najboljem položaju da kontinuirano nadziru strukturu internih kontrola kompanije identificiranjem i istraživanjem znakova ranog upozorenja koji mogu signalizirati izglednost prijevare u financijskim izvještajima. (prema Rezaee, Z. i Riley, R., 2014., str. 206-207) U svojem radu interni revizori koriste podatke i informacije dobivene iz svih službi poduzetnika, a surađuju i s eksternim revizorima.

Prema Međunarodnim standardima za profesionalno obavljanje interne revizije temeljne faze interne revizije su:

- planiranje interne revizije,
- ispitivanje i ocjena poslovanja, odnosno prikupljanje i kompletiranje dokaza,
- izvješćivanje o rezultatima ispitivanja i
- praćenje ostvarenih rezultata.

Planiranje obuhvaća više aktivnosti koje treba konkretno obaviti ako se želi osigurati učinkovitost cjelokupnog procesa interne revizije. (Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 297) Potrebno je napraviti plan revizije, utvrditi ciljeve i djelokrug rada, način prikupljanja informacija o aktivnostima koje su predmet ispitivanja te odrediti potrebne resurse. Interni revizori prvo moraju prepoznati simptome i znakove upozorenja koji ukazuju na počinjenje prijevare, a nakon toga moraju identificirati prilike za nastanak prijevare.

Rezultati interne revizije moraju biti objedinjeni izvješćem internog revizora. Izvješće se temelji na dovoljnoj količini revizijskih dokaza kompletiranih u radnu dokumentaciju revizora. Kod prikupljanja i kompletiranja dokaza revizor mora:

- prikupiti informacije o svim činjenicama koje se odnose na cilj i djelokrug revizije, a te informacije moraju biti dovoljne, pouzdane, važne i korisne,
- unaprijed utvrditi primjerene revizijske postupke koji se mogu, po potrebi, proširiti ili zamijeniti,
- nadzirati procese prikupljanja, analiziranja, interpretiranja i dokumentiranja informacija kako bi pratio ostvarivanje zadanih revizijskih ciljeva te
- pripremiti odgovarajuću radnu dokumentaciju koja uključuje sve prikupljene informacije, provedene analize i preporuke menadžmentu. (na temelju (Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. str. 293)

Revizijskim dokazima smatraju se sve prikupljene informacije u procesu revizije koje se mjere s već unaprijed određenim kriterijima za ocjenu. Vrste dokaza, njihov sadržaj i obujam nisu uvijek jednaki, nego ovise o veličini poduzeća, složenosti organizacijske strukture, postojanju sustava internih kontrola i njegovoj učinkovitosti te obliku izvješća koje je krajnji produkt interne revizije. Da bi prikupljeni dokazi bili temelj za donošenje preporuka i prijedloga u izvješću revizora, moraju biti relevantni, pouzdani i dovoljni. Relevantni dokazi su oni koji su primjereni u odnosu na ciljeve revizije postavljene u fazi planiranja. Dokazi koje prikuplja sam interni revizor, dokazi dobiveni od trećih strana ili oni koji su dokumentirani pouzdaniji su od dokaza koji nisu dokumentirani, a interni revizor ih je pribavio preko posrednika ili su dobiveni od revidiranog subjekta. Pribavljanje više dovoljnih dokaza revizor si osigurava povećanjem uzorka ispitivanja.

Nakon što se prikupe dovoljni i prikladni dokazi potrebno je izvijestiti menadžment o rezultatima provedenih ispitivanja. Ta se faza procesa interne revizije ne može svesti samo na tehničko pitanje sastavljanja izvješća, već ona završava poduzimanjem akcija menadžmenta koje su usmjerene poboljšanju i promjenama u sustavu internih kontrola i poslovanju na temelju preporuka sadržanih u izvješću. (prema Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 303)

Izvješće interne revizije sadrži preporuke za poboljšanje poslovanja, prijedloge kako poboljšati interne kontrole i spriječiti u budućnosti mogućnost nastanka prijevara. Zbog toga je važno pratiti postupa li se prema danim preporukama, poduzimaju li se potrebne aktivnosti kako bi se postigli željeni ciljevi, odnosno poduzimaju li se korektivne akcije u slučaju odstupanja od planiranih rezultata.

7.2.2. Eksterna revizija

Revizija financijskih izvještaja neovisno i objektivno ispituje i ocjenjuje realnost i objektivnost financijskih izvještaja, čime oni postaju vjerodostojnom i pouzdanom podlogom za poslovno odlučivanje. (Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str 420) Zadatak je standardne komercijalne revizije održati financijske izvještaje tvrtke u okvirima zakonskih propisa te istinitog i fer izvještavanja. (Belak, V., 2017., str. 2) Svrha je revizije povisiti stupanj povjerenja korisnika u financijske izvještaje, a revizor je odgovoran za planiranje i provedbu revizije u skladu s profesionalnim standardima kako bi stekao razumno uvjerenje i izrazio mišljenje o tome jesu li financijski izvještaji, u svim značajnim odrednicama, sastavljeni u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja, bez značajnoga pogrešnog prikazivanja uslijed pogreške ili prijevare. (Pretnar Abičić, S., 2015.)

Za razliku od internih revizora, eksterni revizori su neovisni i profesionalno skeptični kada se koriste radom internih revizora. Prema Zakonu o reviziji ovlašteni revizori dužni su tijekom obavljanja revizorskih usluga zadržati profesionalnu skeptičnost te moraju biti svjesni mogućnosti postojanja značajno pogrešnog prikazivanja zbog činjenica ili ponašanja koja upućuju na nepravilnosti, uključujući prijevaru ili pogreške, neovisno o proteklom iskustvu revizorskog društva i ovlaštenog revizora o iskrenosti i integritetu članova uprave ili upravnog odbora revidiranog subjekta. Iako ova revizija nije sastavni dio sustava internih kontrola, ona obuhvaća ispitivanje postojanja i funkcioniranja tog sustava. (Štahan, M., 2018. (4)) Taj proces nije detaljan kao kod interne revizije te iz tog razloga eksterni revizori ne daju mišljenje o učinkovitosti internih kontrola nego o tome da li godišnji financijski izvještaji prikazuju istinito i fer financijski položaj društva, uspješnost poslovanja i novčane tokove za određenu godinu. U okviru revizije revizori su dužni steći uvjerenje o tome jesu li godišnji financijski izvještaji bez značajnih pogrešaka zbog prijevare ili pogreške. (Štahan, M., 2018. (4))

Revizija financijskih izvještaja obavlja se za prošla razdoblja nakon što su financijski izvještaji dovršeni. To znači da je to naknadna kontrola i zbog toga eksterni revizori ne mogu spriječiti prijevaru nego ju samo otkriti nakon što se već dogodila. Prema MRevSu 240 odgovornost za prevenciju i detekciju prijevara je na onima koji su zaduženi za upravljanje subjektom i na menadžmentu, dok je revizor odgovoran za stjecanje razumnog uvjerenja da su financijski izvještaji u cjelini bez značajnih pogrešnih prikazivanja uslijed prijevara ili pogreška.

Polazeći od sadržaja Međunarodnih revizijskih standarda, cjelokupni proces obavljanja revizije financijskih izvještaja, koju najčešće provodi eksterni revizor, uključuje nekoliko temeljnih faza, i to: preuzimanje obveze revizije, upoznavanje poslovanja klijenta i planiranje postupka revizije, upoznavanje i ocjena sustava internih kontrola, procjena značajnosti i revizijskih rizika, prikupljanje revizijskih dokaza, kompletiranje dokaza i formiranje radne dokumentacije revizora, formiranje mišljenja o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja i sastavljanje revizorova izvješća. (Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 422-423) U skladu s tim istim standardima, od revizora se očekuje da, pristupajući sa stajališta profesionalnog skepticizma i oslanjajući se na profesionalnu prosudbu prilikom razmatranja rizika prijevarnoga financijskog izvještavanja, provede postupke prepoznavanja i procjene rizika prijevaru u fazi planiranja, revizorske procedure kao reakciju na procijenjene rizike prijevaru te razmotri rizik prijevaru kod ocjenjivanja prikupljenih dokaza u fazi obavljanja daljnjih postupaka revizije te prepozna rizike i izrazi mišljenje o financijskim izvještajima u fazi izvještavanja. (prema Pretnar Abičić, S., 2017. (11))

Fazom planiranja revizije započinje revizijski proces. U toj fazi, kako zahtjeva MRevS 240, potrebno je procijeniti rizik značajnih pogrešnih prikazivanja u financijskim izvještajima uslijed prijevaru ili pogreške te tražiti od menadžmenta informacije o svim već ranije otkrivenim prijevarama i značajnim pogreškama. Od revizora se očekuje da prikupi informacije, osim

upitima menadžmentu, i iz razgovora sa zaposlenicima poduzeća te internim revizorom, ali i na temelju rasprava između svih članova tima. Kod prepoznavanja i procjene rizika revizoru pomaže i njegovo vlastito iskustvo stečeno u prethodnim revizijskim angažmanima. U ovoj fazi eksterni revizor ocjenjuje učinkovitost sustava internih kontrola. Ovisno o procjeni rizika, određuju se dodatni postupci koji će se primjenjivati. Opseg postupaka je veći što je značajniji rizik.

Nakon prepoznavanja i procjene rizika prijave revizor će tijekom obavljanja revizije kontinuirano prilagođavati inicijalno procijenjeni rizik i postupke koje je potrebno provesti na temelju procijenjenog rizika prijave kako bi mogao odgovoriti na rizik prijave. (Pretnar Abičić, S., 2017. (12)) U ovoj fazi revizor mora obratiti pozornost i prikupiti dokaze o:

- transakcijama koje nisu evidentirane na potpun ili ažuran način ili su neprimjereno evidentirane u pogledu iznosa, računovodstvenog razdoblja, klasifikacije ili politike subjekta,
- nepotkrijepljenim stanjima ili transakcijama,
- usklađenjima u zadnji čas koja značajno utječu na financijske rezultate, a nisu adekvatno objašnjena,
- nedostajućoj dokumentaciji unatoč politici čuvanja evidencija,
- dokumentima za koje se pokaže da su izmijenjeni ili dostupni jedino u fotokopiranoj ili elektroničkoj verziji kada se očekuje da bi originalni dokumenti trebali postojati,
- neobičnim promjenama bilance ili značajnih pokazatelja ili odnosa u financijskim izvještajima,
- neobičnim razlikama između evidencija poduzetnika i odgovora na konfirmacije ili između analitika potraživanja i financijskog knjigovodstva,
- potražnim knjiženjima na potraživanjima,
- fizičkom nepostojanju imovine i zaliha,
- čestim promjenama računovodstvenih procjene za koje nema temelja,

- ograničavanju djelokruga revizije od strane menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje,
- kašnjenju poduzetnika u pružanju traženih informacija. (na temelju MRevS 240)

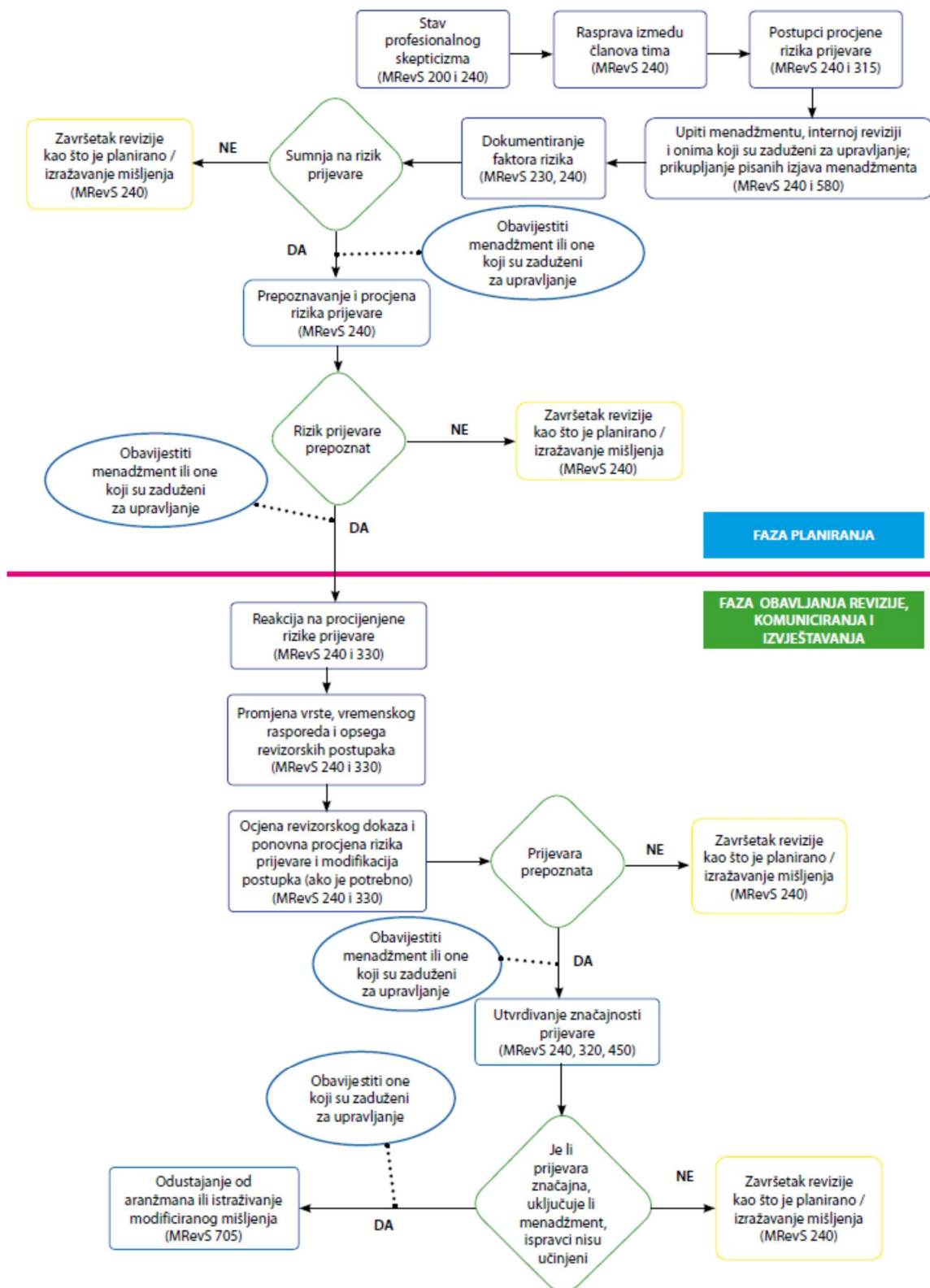
Nakon prikupljanja dokaza, izvršit će se njihova ocjena te identificirati eventualno počinjena prijevarena. Važno je utvrditi da li je učinak prijevare prožimajući za financijske izvještaje te kako utječe na revizorovo mišljenje o financijskim izvještajima. O svojim nalazima revizor izvještava menadžment, neovisno da li je uočena prijevarena mala i beznačajna ili je ona većih razmjera. Sve procedure i postupke koji se provode potrebno je dokumentirati jer oni predstavljaju revizijsku dokumentaciju.

Kada revizor utvrdi jesu li financijski izvještaji značajno pogrešno prikazani kao rezultat prijevare ili ne, te odredi učinak na financijske izvještaje, revizor će ocijeniti posljedice na reviziju te izraziti odgovarajuće mišljenje. (Pretnar Abičić, S., 2017. (12)) Sastavljanje izvješća o financijskim izvještajima i njihovo predočavanje upravi poduzeća predstavlja završnu fazu eksterne revizije. Prema MRevS-u 700 revizor će izraziti nemodificirano mišljenje kada zaključi da su financijski izvještaji, u svim značajnim odrednicama, u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja, a ako zaključi da, na temelju dobivenih revizijskih dokaza, financijski izvještaji kao cjelina nisu bez značajnog pogrešnog prikazivanja ili ne može prikupiti dostatne i primjerene dokaze da bi zaključio kako su financijski izvještaji kao cjelina bez značajnog pogrešnog prikazivanja, izrazit će modificirano mišljenje. Razlikuju se tri vrste modificiranog mišljenja: mišljenje s rezervom, suzdržanost od mišljenja i negativno mišljenje. Mišljenje s rezervom ili negativno mišljenje revizor će izraziti kad utvrdi da je pogreška ili prijevarena značajna za financijske izvještaje, a nije primjereno objavljena i iskazana u istima. Kad ne postoje primjereni dokazi da prijevarena ima značajan utjecaj na financijske izvještaje, izražava se mišljenje s rezervom ili se revizor suzdržava od izražavanja mišljenja. Revizorsko izvješće o financijskim izvještajima usmjereno je

različitim korisnicima, koji su nakon završenog procesa revizije financijskih izvještaja sigurniji da financijski izvještaji realno i objektivno odražavaju ekonomsku stvarnost poslovanja poduzeće, te da se mogu na njih osloniti u procesu poslovnog odlučivanja. (Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012., str. 423)

Prikaz postupaka revizora u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja dan je na slici 3.

Slika 3. Postupci revizora u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja

Izvor: Pretnar Abičić, S., 2017. (12) Reakcija revizora na procijenjeni rizik prijevare, Računovodstvo, revizija i financije, str. 229

7.2.3. Forenzično računovodstvo

Forenzično računovodstvo po definiciji znači primjenu istražiteljskih i analitičkih vještina radi otkrivanja manipulacija u financijskim izvješćima kakva odstupaju od računovodstvenih standarda, poreznih zakona i ostalih propisa, tj. ako se sumnja da je došlo do manipulacije u financijskim izvješćima poduzeća. (Houška, M., 2015. (6) str. 40) U prošlosti se forenzično računovodstvo koristilo u sudskim procesima kod pribavljanja dokaza, a danas se koristi kao alat u otkrivanju nepravilnosti u poslovanju i prijevarama u financijskim izvještajima. To je zapravo djelatnost koja ispituje, dokazuje i sprječava nedopuštene, pa čak i kriminalne, radnje.

Forenzični računovođa, kao nositelj aktivnosti forenzičnog računovodstva, je profesionalni istražitelj kaznenih i drugih nedopuštenih gospodarskih radnji, zbog čega su mu, uz računovodstvena i revizijska znanja, potrebna također i znanja o važećoj doktrini istraživanja gospodarskih prijevarama. (Koletnik, F. i Koletnik Korošec, M., 2011. (5)) Uz to mora imati i znanja iz statistike i informatike te istražiteljske vještine. Najvažnija znanja su iz područja računovodstva, kako bi se mogla provjeriti ispravnost primjene računovodstvenih i poreznih propisa, i revizije, kako bi se revizorski izvještaji ispravno čitali i tumačili. Informatičke vještine forenzičaru omogućuju računalnu obradu podataka prikupljenih tijekom istraživanja, a poznavanje statistike je važno zbog statističke obrade tih istih podataka, njihovih objavljivanja i tumačenja. Ako nema izraženu sposobnost za prepoznavanje prijevarama, neće znati na koji način obavljati razgovore s potencijalnim krivcima, što i gdje tražiti. Forenzičar priprema dokaze za eventualne sudske postupke pa je neophodno da poznaje pravnu regulativu države u kojoj djeluje. Neovisan je i nepristran od uprave poduzeća.

Zadatak forenzičnog računovodstva je sličan zadatku eksterne revizije samo ono dubinski istražuje postoje li upozoravajući znakovi da su financijski izvještaji prijevarama. Ako se prijevara otkrije, forenzično računovodstvo

istražuje i dokazuje kako je prijevarena izvedena i tko ju je počinio. (Belak, V., 2017., str. 2) Koletnik i Koletnik Korošec (2011. (5)) navode osam faza istraživanja prijave: početak istrage, scenariji o prijavi, plan istrage, prikupljanje dokaza, ispitivanje, zapisnici i izvješća, nastup na sudu i pohranjivanje istražnih naloga. U svakoj fazi postoje standardni postupci koji se provode od strane forenzičara. Navedeno je prikazano u tablici 4.

Tablica 4. Metodika forenzične istrage

1. Početak istrage	<ul style="list-style-type: none"> - određivanje zadataka (predmeta, sadržaja i cilja istrage) - formiranje radne skupine i nositelja istražnih radnji - upoznavanje s predmetom i sadržajem istrage te mogućom prijevarem - primjena pravnih i strukovnih pravila kod postavljenog zadatka
2. Scenariji o prijavi	<ul style="list-style-type: none"> - određivanje vrste prijave: područje, krivotvorenje dokumenata, moguće prikrivanje istinite gospodarske situacije i drugo - osmišljena konstrukcija moguće prijave: stvaranje scenarija o prijavi koja je predmet istrage - izbor mogućeg ili više mogućih scenarija prijave: osmišljeno ispitivanje vjerojatnosti potencijalnih scenarija i izbor najvjerojatnijih koji postaju predmet daljnjih istraga
3. Plan istrage	<ul style="list-style-type: none"> - radni plan istrage: plan područja rada, radnih postupaka i njihovih izvoditelja, potrebno radno vrijeme i potrebna sredstva - potrebni izvori informacija
4. Prikupljanje dokaza	<ul style="list-style-type: none"> - prikupljanje pouzdanih podataka i informacija te dokumenata na području koje se istražuje - izvođenje analitičkih postupaka i utvrđivanje indikatora prijave - prikupljanje pisanih, usmenih i drugih dokaza koji potvrđuju ili opovrgavaju sumnju o prijavi - identificiranje prijevara i prevaranata

5.	Ispitivanje
	<ul style="list-style-type: none"> - priprema sadržaja i načina ispitivanja - izbor osoba koje će se ispitivati - provođenje ispitivanja - dokumentiranje postupka ispitivanja - mišljenje ispitivane osobe i (ne)priznavanje sudionika prijevare
6.	Zapisnici i izvješća
	<ul style="list-style-type: none"> - sastavljanje koncepta izvješća i izbor dokaza - provjera sadržaja izvješća i priloženog mišljenja s dokazima - sastavljanje konačnog izvješća s mišljenjem i dokazima - dostava izvješća s mišljenjem i dokazima naručitelja
7.	Nastup na sudu
	<ul style="list-style-type: none"> - poziv na obranu ekspertnog mišljenja u raspravi na sudu - priprema na obranu danog mišljenja i pribavljanje mogućih dodatnih dokaza i mišljenja - usmeno iznošenje brižljivo pripremljenih odgovora na postavljena pitanja sudionika sudskog spora
8.	Pohranjivanje istražnih naloga
	<ul style="list-style-type: none"> - uređenje svih dokumenata, izračuna, zaključaka i mišljenja koji su prikupljeni i sređeni u pojedinim koracima istrage - čuvanje svih dokaznih materijala (radnih papira, izvornih i/ili izvedenih isprava, izračuna, izvješća i dokaznih sredstava) za pojedini istražni nalog na način i u roku koji su predviđeni na osnovi vanjskih pravnih ili internih strukovnih zahtjeva

Izvor: Koletnik, F. i Koletnik Korošec, M., Razumijevanje forenzičnog računovodstva – prvi dio. Računovodstvo, revizija i financije, 2011 (5)

Nakon otkrivene prijevare menadžment poduzeća poduzima korektivne mehanizme kako bi se eliminirali učinci počinjene prijevare u financijskim izvještajima na način da ispravlja prijedarne financijske izvještaje tekuće godine, ali i prethodnih godina. Također menadžment poduzima korake za

sprječavanje mogućnosti nastanka prijevare u budućnosti ili njezinog ponavljanja na način da se eliminiraju motivi i prilike koji su doveli do prijevare. Uz to, provjeravaju se manjkavosti sustava internih kontrola te se ponovno uspostavljaju bolje i jače kontrole. Jedan od najvažnijih zadataka menadžmenta kod ispravljanja računovodstvenih prijevara je ponovno zadobivanje povjerenja korisnika da su financijski izvještaji pošteni, kvalitetni i pouzdani.

8. PRIMJERI RAČUNOVODSTVENIH PRIJEVARA

U svijetu postoje brojni primjeri računovodstvenih prijevara te se iste događaju svakodnevno. Najveći broj poduzeća koja su koristila računovodstvene manipulacije dolazi iz Sjedinjenih Američkih Država te je znatan broj istih bankrotirao u posljednjih 25 godina. Pregled najvećih američkih poduzeća dan je u tablici broj 5.

Tablica 5. Najveće američke kompanije koje su bankrotirale u posljednjih 25 godina

Redni broj	Naziv kompanije	Vrijednost imovine (u milijardama dolara)	Mjesec i godina bankrota
1.	Lehman Brothers Holdings	691,0	09/2008
2.	Washing Mutual	327,9	09/2008
3.	Worldcom	101,9	07/2002
4.	General Motors	91,0	06/2009
5.	Enron	63,4	12/2001
6.	Conesco	61,4	12/2002
7.	Texaco	35,9	04/1987
8.	Financial Corp. of America	33,9	09/1988
9.	Refco Inc.	33,3	10/2005
10.	Global Crossing	25,5	01/2002
11.	PG&E	29,8	04/2001
12.	Calpine	27,2	12/2005
13.	United Airlines	25,2	12/2002
14.	Adelphia	24,4	06/2002
15.	Delta Airlines	21,8	09/2005

Izvor: Belak, V., 2011. Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo. Zagreb: Belak Excellens d.o.o., str. 15.

Najpoznatiji slučaj računovodstvenih manipulacija kod sastavljanja financijskih izvještaja koji je na kraju završio propašću je primjer američke energetske kompanije Enron 2001. godine. Najskuplji pak bankrot u

američkoj povijesti je onaj nekad četvrte najveće investicijske banke na Wall Streetu - Lehman Brothersa koji se dogodio 2008. godine. (<https://hrportfolio.hr/vijesti/ekonomija/najveci-bankroti-u-americkoj-povijesti-9902>)

Manipuliranje financijskim izvještajima nije zaobišlo niti europske kompanije. Najpoznatiji skandal zbio se 2003. godine u talijanskoj prehrambenoj korporaciji Parmalat koji se i danas smatra jednim od najvećih europskih bankrota.

U Republici Hrvatskoj se posljednjih nekoliko godina znatno intenzivirala borba protiv korupcije i računovodstvenih manipulacija. U javnosti su najpoznatija dva slučaja kod kojih su uočene nepravilnosti i korištenje računovodstvenih manipulacija kod sastavljanja financijskih izvještaja, a to su Riječka banka iz 2002. godine i Agrokor iz 2017. godine.

8.1. Slučaj Enron

Slučaj Enron najpoznatiji je računovodstveni skandal koji je za sobom ostavio goleme štete i propasti mnogih poduzeća. (Belak, V., 2017., str. 38) Enronova prijevara bila je jedna od najkompleksnijih knjigovodstvenih prijevara svih vremena.

Teksaška kompanija Enron na svom je vrhuncu zapošljavala 22.000 radnika i bila je jedna od vodećih svjetskih energetske kompanije. Enron je 2000. godine imao 100 milijardi dolara prihoda, a već je sljedeće godine bio na koljenima nakon što je otkrivena najkompleksnija knjigovodstvena prijevara svih vremena.

Tijekom više od deset godina Enron je, skrivajući istinu o svom poslovanju, varao svoje dioničare, investitore i poslovne partnere. Koristio je svoje pridružene kompanije u kojima je kumulirao dugove koje nije konsolidirao u

svojim izvještajima prikazujući tako bolju bilancu od stvarne. (Belak, V., 2011., str. 16) Pridružene kompanije osnovane su od strane inozemnih partnera, a poslovne knjige skrivane su pred revizorima financijskih izvještaja.

Cijena dionica društva Enron u kolovozu 2000. godine dosegla je vrtoglavih 90 dolara. Menadžeri, koji su znali pravu istinu o stanju društva, prodavali su svoje dionice te je cijena dionica padala. S druge strane, uvjeravali su investitore da je povoljan trenutak za kupnju jer će cijena dionica u budućnosti samo rasti. Pad cijene dionica se nastavio te je cijena pala prvo na 40 dolara, a onda u konačnici ispod 1 dolara. Gubitak dioničara iznosio je skoro 11 milijardi dolara. Tada su iz Enrona objavili informaciju da kompanija vrijedi 1,2 bilijuna dolara manje nego je to bilo prikazano prethodnim izvještajima. Dioničari Enrona izgubili su i 74 milijarde dolara prije nego je kompanija bankrotirala od čega se smatra da je 40 do 45 milijardi izgubljeno zbog raznih prijevара. (Belak, V., 2011., str. 16)

Skandal je u propast povukao brojne Enronove partnere i mirovinske fondove. Predsjednik Enrona Keneth Lay, bivši CEO Jeffery Skilling i glavni šef računovodstva i financija Rick Causey optuženi su, uz još šesnaest ljudi, za propast Enrona. Optuženi su za bankovne prijevare, davanje lažnih iskaza bankama i revizorima, prijevare s vrijednosnim papirima, stvaranje mreže prijevare, pranje novca, urotu, „insajdersku“ trgovinu i bankrot. (na temelju: Belak, V., 2011., str. 17) U srpnju 2006. godine donesene su presude. Predsjednik Keneth Lay trebao je biti osuđen za svih šest točaka optužnice na 45 godina zatvora, ali je prije izricanja presude umro. Jeffery Skilling osuđen je na 24 godine i 4 mjeseca zatvora i mora platiti milijune dolara odštete, a Rick Causey na 7 godina zatvora (prema Belak, V., 2011., str. 17)

Revizorska tvrtka Arthur Andersen, koja je revidirala financijske izvještaje društva, smatrana je sukrivcem za skandal i prijevaru. Nakon pokretanja istrage uništeno je nekoliko tona relevantnih dokumenata i izbrisano tisuće

računalnih datoteka i poruka elektroničke pošte, a sve kako bi se zataškala prijevarena. Optužena je i proglašena krivom zbog neprimjerena revizorskog rada i ilegalnog uništavanja dokumenata važnih za istragu. Izgubila je sve klijente i prestala s radom.

Nakon Enronovog skandala donesen je posebni zakon protiv prijevera nazvan Sabanes-Oxley Act (SOX) te su potaknuti brojni prijedlozi promjena u korporativnom upravljanju, od čega je najvažniji prijedlog bio da tvrtke moraju imati većinu nezavisnih direktora. (na temelju Belak, V., 2017., str. 53)

8.2. Slučaj Lehman Brothers

Bankrot banke Lehman Brothers najveći je u američkoj povijesti. Propast investicijske banke s 150-godišnjom tradicijom postala je simbolom financijske krize te pokrenula globalni kreditni slom. Stečaj američkog bankovnog diva Lehman Brothersa 2008. godine, kažu, doveo je do ruba sam kapitalizam, izazvao opću paniku na Wall Streetu i iz temelja poljuljao povjerenje u banke širom globusa. (<https://www.tportal.hr/biznis/clanak/kako-su-u-stecaj-otisle-najvece-svjetske-tvrtke-20170323>)

Banka Lehman Brothers je zahtjev za bankrotom podnijela 15. rujna 2008. godine, a još na kraju 2007. godine imala je imovinu vrijednu 691 milijardu dolara. (<https://www.tportal.hr/biznis/clanak/kako-su-u-stecaj-otisle-najvece-svjetske-tvrtke-20170323>) Banka je vodila lošu poslovnu politiku te davala hipotekarne kredite koji nisu bili financijski potkrijepljeni. Shodno tome cijena dionice na burzi strahovito je pala. Glavni problem poslovanja banke bila je pogrešna procjena rizika davanja hipotekarnih kredita i to ljudima koji si nisu mogli priuštiti kupnju nekretnine. Cilj banke bio je veliko proširenje poslovanja unatoč velikom riziku koji je procijenjen kod davanja hipotekarnih kredita.

Prema informacijama dostupnim putem medija krediti koji se nisu mogli vraćati „pretvarali“ su se u vrijednosne papire te su se isti prodavali raznim

ulagačima. Banka Lehman Brothers za takve poslove kupila je nekoliko brokerskih kuća koje su ostvarivale ogromne dobiti. Suština prijevare bila je u tome da se prikazivalo 50 milijardi dolara više vrijednosti u novcu, a isto toliko manje u toksičnim vrijednosnim papirima koji su se ticali kreditnog kraha na nekretninskom tržištu. (<https://www.express.hr/ekonomix/vise-od-300-milijardi-dolara-steta-u-sedam-najvecih-prevara-u-povijesti-5268>)

Zaposlenici su već 2006. godine zamijetili da se javljaju problemi. Pokušali su o tome obavijestiti šefove, upozoriti upravu da se upustila u prevelike rizike kako bi povećali kratkoročne profite. Predlagana je prodaja problematičnih vrijednosnih papira, no nitko iz uprave nije htio poslušati. Nakon objave bankrota, prodani su Lehmanovi odjeli investicijskog bankarstva i trgovanja s vrijednosnim papirima, kao i sjedište u New Yorku. Bankrot je rezultirao zatvaranjem manjih podružnica, a neke su ipak nastavile poslovati kao samostalne kompanije s novim vlasnicima.

Zbog nedostatka dokaza nikada nitko nije odgovarao za propast banke.

Richard Fuld tvrdio je da je američka savezna vlada mogla spasiti Lehman Brothers velikom pozajmicom. Na taj način bi Lehmanu bio zajamčen jednak tretman čak i tog zadnjeg vikenda, imali bi vremena barem za uredno završavanje posla, ako ne i za akviziciju koja bi zaustavila bankrot, a onda i spriječila lančani efekt krize koja je uslijedila. (na temelju <https://novac.jutarnji.hr/aktualno/sto-se-promijenilo-od-bankrota-stoljeca-kada-je-cijeli-svijet-potonuo-u-ponor-recesije/7830282/>) Tadašnji šef američke savezne vlade branio se da nije imao ovlasti kako bi spasio Lehman jer banka nije imala za zalog ništa u visini vrijednosti potrebne pozajmice od nekoliko desetaka milijardi dolara. Nakon pada Lehmana, Kongres je izglasao zakon koji ministarstvu financija daje na raspolaganje 700 milijardi dolara za spašavanje sustava.

Nakon bankrota Lehman Brothersa povećala se razina opreza, te su donesene brojne financijske regulative u SAD-u i u Europskoj uniji.

8.3. Slučaj Parmalat

Parmalat je u trenutku kada je doživio slom bio jedna od najvećih prehrambenih industrija u Europi. Zbog toga je bankrot takve kompanije bio ogroman šok, ne samo za Italiju, nego i za cijelu Europu. Bila je to tako uspješna priča da je korištena kao uzor u europskim poslovnim školama, a onda je ušla u povijest kao najveća financijska katastrofa u Europi.

Tvrtku Parmalat osnovao je Calisto Tanzi 1961. godine kao malu tvrtku za preradu mlijeka pokraj farme. Poslovanje se širilo velikom brzinom kupovinom brojnih tvrtki po Europi, Južnoj Americi i Africi od kojih neke nisu imale veze s prehrambenom industrijom. Parmalat je bila velika talijanska i europska tvrtka koja je zapošljavala 35.000 ljudi u 30 država.

Početak devedesetih godina na južnoameričkom tržištu pojavili su se gubitci iz poslovanja koji su se željeli sakriti od javnosti. U idućih gotovo desetljeće i pol, čelnik Calisto Tanzi uz pomoć drugih visokorangiranih direktora u kompaniji uspio je stvoriti kompleksnu mrežu tzv. off-shore kompanija kojima je sjedište bilo u poreznim oazama poput Kajmanskog otočja i sličnih. <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/vlada-bi-spasavala-agrokor-po-uzoru-na-parmalat-evo-kako-je-zavrsio-njegov-gazda-20170327>

Kako navodi Belak (Belak, V., 2017., str. 62-71) prijevarena shema sastojala se od:

- pogrešnog prikazivanja financijske uspješnosti tvrtke i lažiranja financijskih izvještaja skrivanjem troškova na stavkama imovine te prenošenjem dijela troškova i obveza na iduća razdoblja,
- uporabe povezanih subjekata posebne namjene u potpunom vlasništvu za skrivanje gubitaka prenašanjem nenaplativih i umanjениh

potraživanja, nepostojeće imovine i priznavanjem nepostojećih prihoda,

- skrivanja duga raznim manipulacijama kao što je pretvaranje duga u kapital ili stvaranjem krivotvorene dokumentacije za otkup duga kako bi on bio prenesen u jedan od subjekata posebne namjene,
- preusmjeravanjem novčanih sredstava na tvrtke u vlasništvu obitelji Tanzi krivotvorenjem dokumenata kako bi se opravdale isplate za usluge koje nitko nije obavio te kako bi se plaćanja iskazala kao potraživanja.
- neobjavlivanjem transakcija s povezanim stranama u izvještajima koji su bili dostavljeni potencijalnim ulagačima u vezi s ponudama otkupa dužničkih vrijednosnih papira.

Prve sumnje u stabilnost tvrtke pojavile su se krajem 2002. godine kada se dvoje analitičara investicijske banke Merrill Lynch upitalo zašto se tvrtka koja ima nekoliko milijardi eura na računima – kako su pokazivali financijski izvještaji - i dalje aktivno zadužuje prodajom zadužnica i obveznica. (Belak, V., 2017. str. 73)

U prosincu 2003. godine Parmalat, iako je prema iskazanom stanju u bilanci imao skoro 4 milijarde dolara raspoloživih sredstava, nije uspio platiti dospjele obveznice u visini od 150 milijuna eura. Prijevara se počela otkrivati kada je u prosincu 2003. Bank of America objavila da je Parmalat lažnim dokumentima o transferu novca prikazao 3,95 milijardi eura kojih nema na svojem računu te koji niti ne postoji. Sve to dovelo je do pada vrijednosti dionica na burzi. Zbog velikog opsega prijevara te lažiranja financijskih izvještaja tvrtka Parmalat doživjela je financijski slom pod teretom duga od oko 14 milijardi eura. (Belak, V., 2017., str. 56)

Direktori Parmalata su krenuli uništavati sve dokumente i dokaze koji bi ih mogli inkriminirati no ipak su uhićeni. Optuženo je ukupno 62 zaposlenika društva Parmalat, između ostalog i predsjednik Tanzi i direktor financija Tonna. Tanzi je osuđen zbog zločinačkog udruživanja i dovođenja društva do

bankrota na 18 godina zatvora, a Tonna za krivotvorenje i obmanjivanje ulagača i tržišta na 2 godine i 6 mjeseci zatvora. Uz zatvorsku kaznu, moraju vratiti tvrtki 2 milijarde eura te nadoknaditi 5% od nominalne vrijednosti dionica malim dioničarima, a zaplijenjena su i vrijedna umjetnička djela u vlasništvu obitelji Tanzi kako bi se njihovom prodajom vratio dio gubitaka tvrtke.

U rješavanje nastale krizne situacije morala se uključiti i talijanska vlada. Ona je donijela Zakon o izvanrednoj upravi kojim se dozvolilo kompanijama koje se nađu u iznenadnim problemima da od ministarstva industrije zatraže dozvolu da im odmah dodijeli izvanrednog upravitelja. Tim zakonom je privremenom upravitelju dana i mogućnost da, kako bi sačuvao poslovanje poduzeća, podmiruje obveze i prodaje dijelove imovine tvrtke, a sve uz pristanak ministarstva.

Dugovi Parmalata još su se zbrajali i dosezali desetak milijardi eura, s procjenama da su tijekom godina menadžeri i direktori na svoje račune skrenuli čak i milijardu eura. (<https://www.tportal.hr/biznis/clanak/vlada-bi-spasavala-agrokor-po-uzoru-na-parmalat-evo-kako-je-zavrrio-njegov-gazda-20170327>)

Izvanredni upravitelj je uspješno obavljao svoju dužnost te se tvrtka krenula oporavljati. Za 2006. godinu iskazana je dobit od 192,5 milijuna eura te se Parmalat vratio na burzu. 2011. godina obavljeno je preuzimanje tvrtke od strane francuske grupe Lactalis. Parmalat danas izravno posluje na tržištima 24 države, s godišnjim prihodom većim od šest milijardi eura i više od 27 tisuća zaposlenih. (Belak, V., 2017., str. 82) Jedna od najvećih kriza u povijesti talijanske industrije sretno je riješena.

8.4. Slučaj Agrokor

Analizom navedenih slučajeva može se dati poveznica između talijanskog poduzeća Parmalat te hrvatskog poduzeća Agrokor. Osim slične djelatnosti te uključivanja vlada nacionalnih država kod donošenja posebnih zakona, oba poduzeća bila su od strateškog značaja za države.

Skandal oko tvrtke Agrokor dosad je najveći računovodstveni skandal koji je potresao Hrvatsku. Taj je slučaj uzburkao svu političku i društvenu javnost zbog velikog utjecaja na ukupno gospodarstvo Hrvatske i okolnih zemalja u kojima Agrokor ima rašireno poslovanje. (Belak, V., 2017., str. 649)

Prilikom širenja svog poslovanja na nova tržišta poduzeće Agrokor investiralo je velika sredstva. Obzirom na naglo širenje poslovanja Agrokor zapada u financijske poteškoće krajem 2016. i početkom 2017. godine, te više nije u mogućnosti podmirivati svoje preuzete obveze.

Zbog preuzimanja tvrtke Mercatora, Agrokor se opteretio ogromnim dugom koji nije bio sposoban na vrijeme izmirivati. Dobavljači su prijetili obustavom isporuke robe te su, strahujući da neće moći naplatiti svoja potraživanja, počeli aktivirati zadužnice.

Kako bi se aktivno uključila u spašavanje Agrokor, Hrvatska Vlada je donijela Zakon o postupku izvanredne uprave u trgovačkim društvima od sistemskog značaja za Republiku Hrvatsku, popularno zvanim Lex Agrokor. Jedna od važnih odrednica zakona jest i pravilo u kojem se kreditore nastoji potaknuti da posrnuloj kompaniji odobre novac tako da novi kredit dobiva status super seniority, odnosno prvenstvo naplate. (Klepo, M., Bićanić I. i Ivanković, Ž., 2017.) Upravljanje preuzima Vladin izvanredni povjerenik koji ima rok od 15 mjeseci da postigne nagodbu sa vjerovnicima.

U listopadu 2017. godine izvanredna uprava Agrokor objavila je revidirane financijske izvještaje Agrokor i konsolidirane financijske izvještaje Agrokor grupe za 2016. godinu. Prema nalazu revizije postoje velike nepravilnosti u prijašnjim financijskih izvještajima, te je izvanredni povjerenik iste detaljno prezentirao.

Tako je iznio da: „umanjenje ukupnog kapitala Agrokor grupe u periodu od 31. prosinca 2014. do 31. prosinca 2016. godine iznosilo 21,7 milijardi kuna, da je gubitak u 2016. godini iznosio 11 milijardi kuna te da je gubitak u 2015. godini nakon svih prepravljaja iznosio 3,6 milijarde kuna, u usporedbi s 1,2 milijarde kuna dobiti koju je prijašnja Uprava bila iskazala u 2015. godini.

Kod izrade financijskih izvještaja Agrokor grupe za 2016. godinu i revizije istih utvrđene su sljedeće ključne računovodstvene nepravilnosti: neprikazano je 3,9 milijardi kuna obveza, neprikazano je također 2,2 milijarde kuna operativnih i financijskih troškova u razdoblju od 2010. do 2015. godine i krivo je prikazana 2,1 milijarda kuna novca i novčanih ekvivalenata.

Sve navedene nepravilnosti ispravljene su u izvještaju za 2015. godinu.

Treći ključni prezentirani nalaz odnosi se na nepravilno korištenje tzv. metode udjela u Agrokoru d.d. u periodu od 2006. do 2011. godine, što je rezultiralo ispravkom vrijednosti udjela u iznosu od 3,5 milijardi kuna, odnosno precijenjenim prihodima u ranijim razdobljima.

Detaljnije je pojašnjeno kako su ključni čimbenici koji su utjecali na tako značajnu promjenu u konsolidiranom kapitalu – objavljeni kapital Agrokor grupe, kada se u njega uključi i gubitak iz 2016. godine, manji je na kraju 2016. u odnosu na stanje koje je prije bilo prikazano u 2015. za 22 milijarde kuna – sljedeći:

- neprikazivanje operativnih i financijskih troškova u računu dobiti i gubitka,
- neprikladna klasifikacija kredita kao kapitala,

- neprikladna klasifikacija potraživanja od zajmova kao novac i novčani ekvivalenti,
- neprovedena konsolidacija AdriaticaNet,
- vrijednosna usklađenja: nematerijalne i materijalne imovine i zaliha te
- ostali utjecaji na kapital u 2015. i 2016. kao rezultat reklasifikacije operativnog najma u financijski najam te porasta troškova i pada prihoda u 2016. godini.

Što se računovodstvenih nepravilnosti tiče, rečeno je kako su transakcije poboljšavanja rezultata putem skrivanja raznih operativnih i financijskih troškova, zatim neiskazivanja ili krivog klasificiranja obveza po kreditima te krivog klasificiranja danih pozajmica kao novca i novčanih ekvivalenata sve redom evidentirane u računovodstvenim evidencijama, ali nisu bile prikazane u financijskim izvještajima.

U sklopu revizije financijskih izvještaja za 2016. godinu utvrđeno je da su, zajedno s izostankom konsolidacije društva AdriaticaNet, gore navedene nepravilnosti rezultirale obvezama većim u iznosu 3,9 milijardi kuna, operativnim i financijskim troškovima većim za 2,3 milijarde kuna, manjim iznosom novca za 2,1 milijardu kuna te neiskazanim danim kreditima i potraživanja u iznosu od 2 milijarde kuna.

Što se poboljšavanja rezultata kroz neiskazivanje operativnih i financijskih troškova u financijskim izvještajima proteklih godina tiče, prezentirano je da u periodu od 2010. do 2015. godine nije prikazano ukupno 2,265 milijardi kuna takvih troškova. Pojašnjeno je da je vlasnik Ivica Todorić bio sklopio s Agrokorom d.d. sporazum prema kojem se reguliraju troškovi povezani s inicijalnom javnom ponudom (IPO) društva i/ili dijela društva Agrokor, a koji se prema tom sporazumu odnose na troškove raznih savjetnika i ostale troškove povezane s navedenom transakcijom. Navedenim sporazumom je ugovoreno da će Ivica Todorić nadoknaditi spomenute troškove u slučaju da se IPO dogodi, a u protivnom će troškove snositi Agrokor. Sporazumom o

raskidu Sporazuma o snošenju mogućih negativnih efekata IPO Agrokora d.d., čiji je rok realizacije bio 30. prosinca 2018. godine, od 14. prosinca 2016. godine između Ivica Todorica i Agrokora d.d., navodi se da „temeljem analize svih dostupnih podataka i činjenica da do realizacije predmetnog projekta nije i niti će doći (...)” stranke Sporazum raskidaju s danom 14. prosinca 2016. godine“. Ovaj Sporazum o raskidu izrijeком potvrđuje da su se Agrokora d.d. i Ivica Todorica 14. prosinca 2016. suglasili da do IPO Agrokora „nije i niti će doći“ te su svi troškovi navodno povezani s ovim projektom, a koji nisu bili prikazivani niti knjiženi od 2010. do 2015. godine, postali trošak 2016. godine. U sklopu revizije utvrđeno je da se samo dio tih troškova odnosi na IPO.

Što se neiskazivanja ili krivog klasificiranja obveza tiče, utvrđeno je da su ukupni neiskazani krediti iznosili 2,9 milijardi kuna te krivo klasificirane obveze (po kreditu Adrisa) jednu milijardu kuna, što rezultira neiskazanim i/ili krivo klasificiranim obvezama po kreditima u iznosu od 3,9 milijardi kuna.

Nepravilno klasificiranje danih pozajmica i depozita kao novca ili novčanih ekvivalenata rezultiralo je time da je kao novac prikazano 2,6 milijardi kuna umjesto 573 milijuna kuna, odnosno 2,1 milijarda kuna više.

Provedena su i sljedeća vrijednosna usklađenja:

- na nematerijalnoj imovini u iznosu od 1,5 milijardu kuna u 2015. (vezano uz Konzum Sarajevo) i 2,1 milijarda kuna u 2016. (pretežno Mercator brand)
- na zalihama u iznosu od 2,8 milijarde kuna u 2015. i 2,1 milijarde kuna u 2016.
- na zajmovima i potraživanjima u iznosu od 0,4 milijarde kuna u 2015. i 1,9 milijardu kuna u 2016.

Na konferenciji za medije rečeno je i da u ovom trenutku gubitak iznad vrijednosti kapitala iznosi 14 milijardi kuna te ako su izvještaji pripremljeni po

načelu neograničenosti poslovanja, jedini način da Agrokor grupa nastavi poslovati je kroz sklapanje nagodbe.“ (Izvanredna uprava Agrokora objavila revidirane financijske izvještaje Agrokora d.d. i konsolidirane financijske izvještaje Agrokor grupe za 2016. godinu, listopad 2017. URL: <http://www.agrokor.hr/hr/vijesti/izvanredna-uprava-agrokora-objavila-revidirane-financijske-izvjestaje-agrokora-d-d-i-konsolidirane-financijske-izvjestaje-agrokor-grupe-za-2016-godinu/>)

Istrage su se pokrenule protiv vlasnika, te svih osoba koje su bile na rukovodećim funkcijama, kao i protiv revizora koji su ranijih godina obavljali revizije financijskih izvještaja Društva.

Na teret im je stavljeno i lažiranje financijskih izvješća Agrokora, davanje nezakonitih zajmova te izvlačenje novca iz poduzeća. Istražni zatvor bio je odobren jedino za vlasnika Agrokora koji je nakon izručenja Hrvatskoj iz Londona sproveden u zatvor u Remetincu, da bi 20. studenoga 2018. godine na slobodu izašao uz jamčevinu od 7,5 milijuna kuna i zabranu napuštanja Zagreba. (<https://www.vecernji.hr/vijesti/agrokor-manipulirao-financijskim-izvjestajima-financijsko-vjestacenje-otkrilo-1327545>)

Iz gore navedene analize slučaja možemo zaključiti da je uprava društva Agrokor zajedno s vlasnikom provodila računovodstvene manipulacije, i to na način da se uz pomoć revizorskog društva prikazivalo svoje financijske rezultate boljim nego što su oni u stvarnosti i bili. Ne samo da je u probleme upalo društvo Agrokor, već je i za sobom povuklo brojne poslovne partnere, dobavljače te banke koji su morali rezervirati ili otpisati brojna potraživanja te su na taj način smanjili svoje poslovne rezultate.

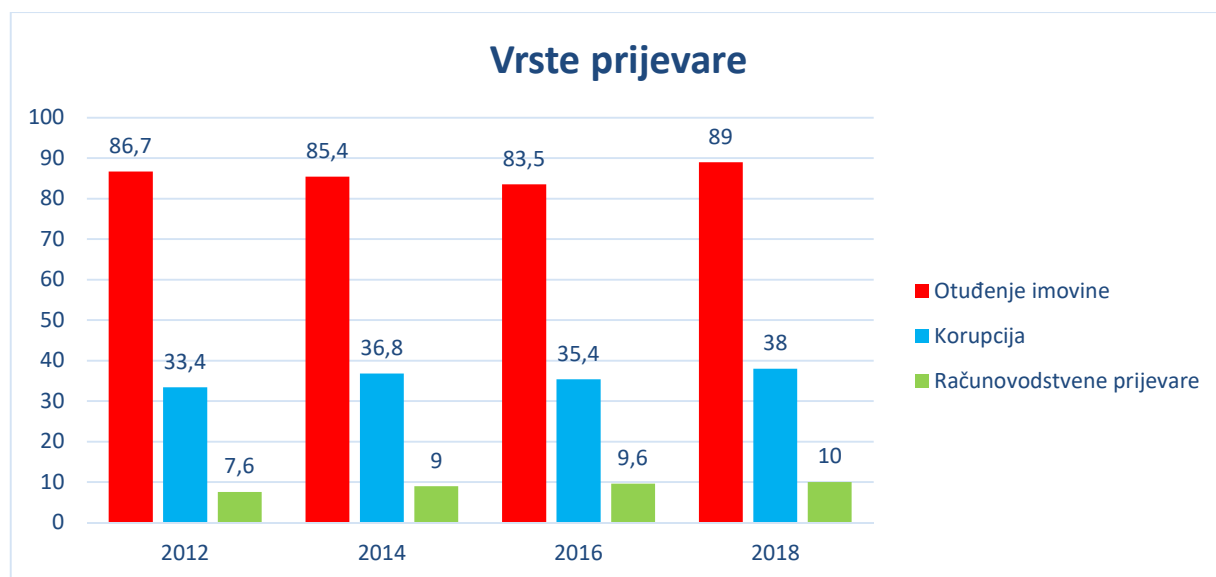
Iz slučaja Agrokor također je vidljivo da, iako je poduzeće bilo obveznik komercijalne revizije, ista nije reagirala u skladu s propisima i normama te prijavila sve uočene nepravilnosti.

9. TRENDVI RAČUNOVODSTVENIH MANIPULACIJA I LAŽIRANJA FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA U SVIJETU

U današnjem poslovnom svijetu, globalizacijom poslovanja te uvođenjem novih tehnologija, stvaraju se prilike za manipulacije i lažiranje financijskih izvještaja. Kako bi se spriječile, odnosno umanjile štetne posljedice za poduzeće, zainteresirane strane i državu potrebno je na vrijeme otkriti i prijaviti sve računovodstvene manipulacije.

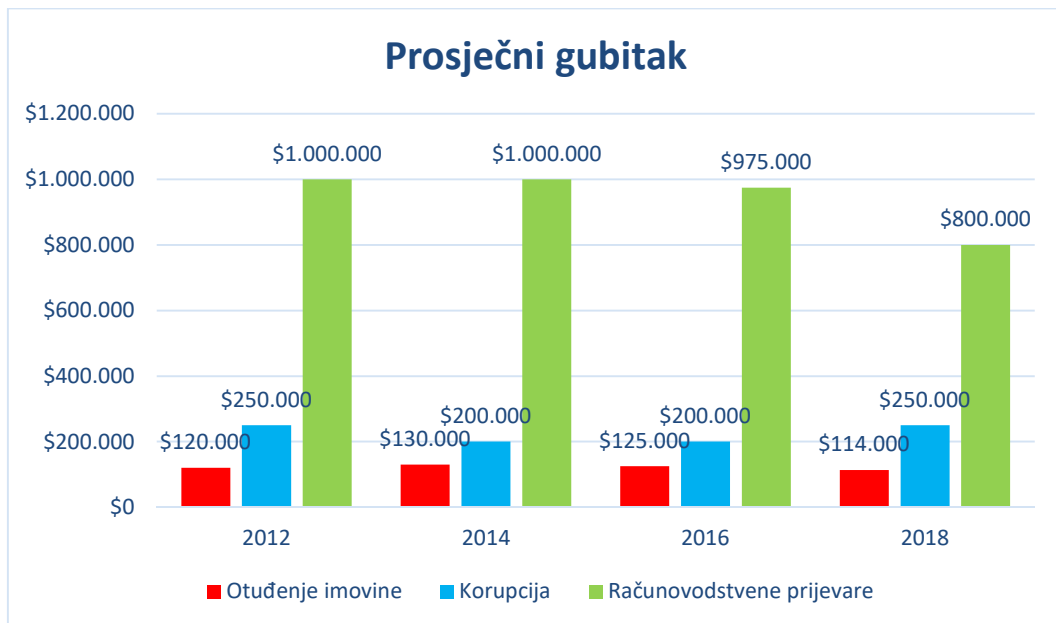
Prema istraživanju koje je provela Udruga certificiranih istražitelja prijevara (ACFE) iz 2018. godine, iako se ne javljaju toliko često kao ostali oblici prijevara, najskuplji oblik prijevara su upravo manipulacije financijskim izvještajima. Istraživanje je provedeno na 2.690 slučajeva diljem svijeta. Iz provedenog istraživanja možemo zaključiti da se broj financijskih prijevara s godinama povećavao. Isto je vidljivo na grafu 1 i 2.

Graf 1.

Izvor: obrada autora prema istraživanju ACFE

Graf 2.

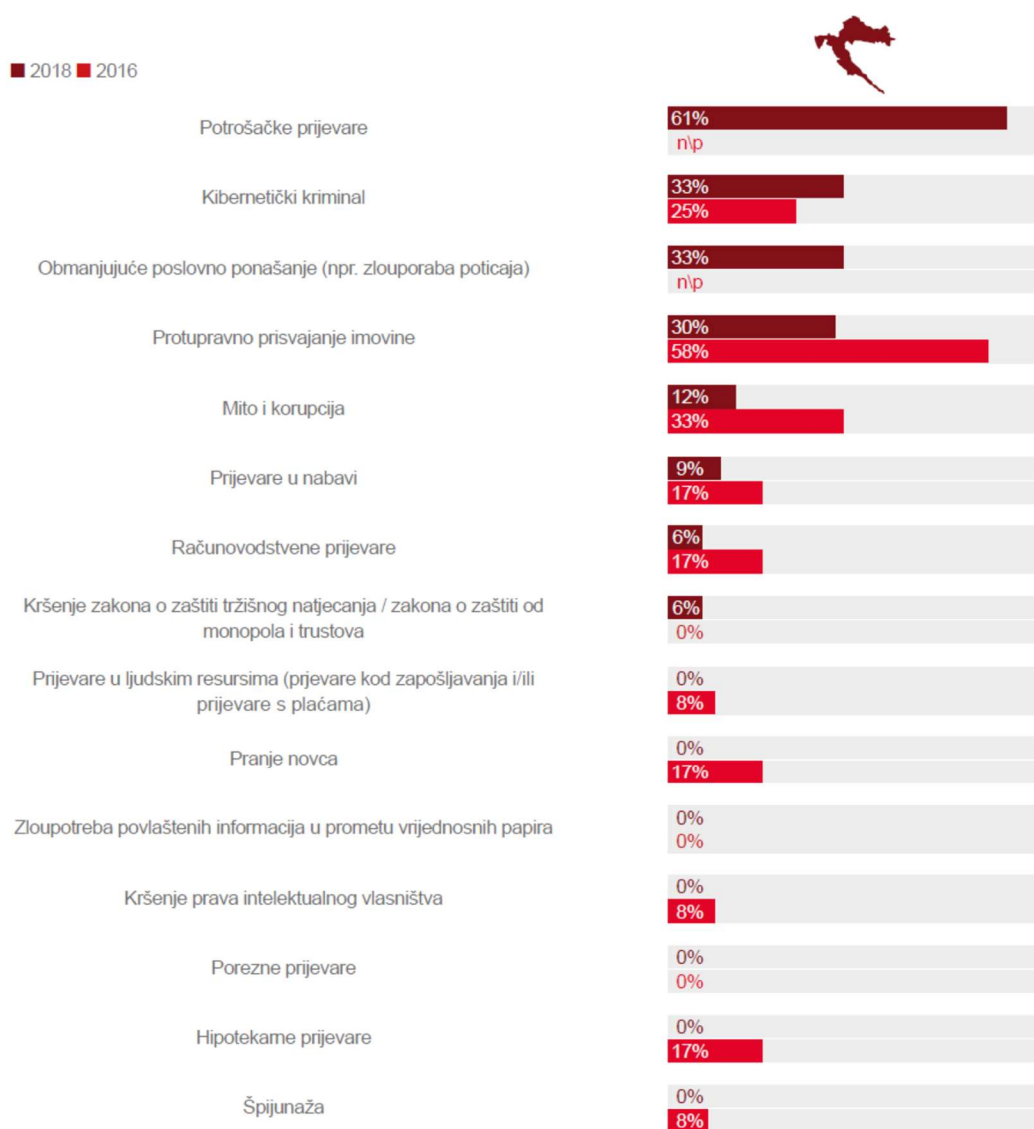
Izvor: obrada autora prema istraživanju ACFE

Od tri navedene kategorije prijevare, prema istraživanju, najčešće su prijevare s otuđenjem imovine te one iznose 89%, dok prosječan gubitak uzrokovan istim iznosi 114.000\$. Najmanji postotak drže računovodstvene prijevare, 10% ali one imaju i najveći prosječan gubitak koji iznosi 800.000\$

Najveći broj istraženih slučajeva oko računovodstvenih manipulacija odnosi se na američka poduzeća zbog dostupnosti podataka, ali prijevare su prisutne u cijelom svijetu. Nedavni događaji oko koncerna Agrokor d.d. dokazali su da se računovodstvene manipulacije događaju i na području Hrvatske. U nastavku su obrađeni podaci temeljem istraživanja koje je provelo jedno od velikih revizorskih poduzeća, PriceWaterhouse Coopers iz 2018. godine. Spomenuto istraživanje provedeno je na 7.228 ispitanika iz 123 zemlje diljem svijeta. U Hrvatskoj su 62 vodeće organizacije podijelile svoje iskustvo i percepciju gospodarskog kriminala i prijevare vezanih uz poslovanje u Hrvatskoj i svijetu. (PwC, Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevare, 2018. str. 7) Iz istraživanja je vidljivo da je broj svih vrsta prijevare u porastu, ali ostaje pitanje je li razlog tome korištenje novih i

sofisticiranijih alata za otkrivanje i praćenje prijevare. Slika 4. prikazuje vrste i postotak prijevare u Hrvatskoj u 2018. i 2016. godini. Računovodstvene prijevare nalaze se na 7 mjestu po učestalosti, a postotak od 17% iz 2016. godine u najvećoj mjeri odnosi se na slučaj Agrokor, dok je u 2018. godini zabilježen pad računovodstvenih prijevare. Prema istom istraživanju na području jugoistočne Europe u 2018. godini 9% svih prijevare odnosilo se na računovodstvene prijevare.

Slika 4. Vrste prijevare u Hrvatskoj

Izvor: PwC, Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevare, 2018.
str. 11

9.1. Posljedice i predviđanja prijevара

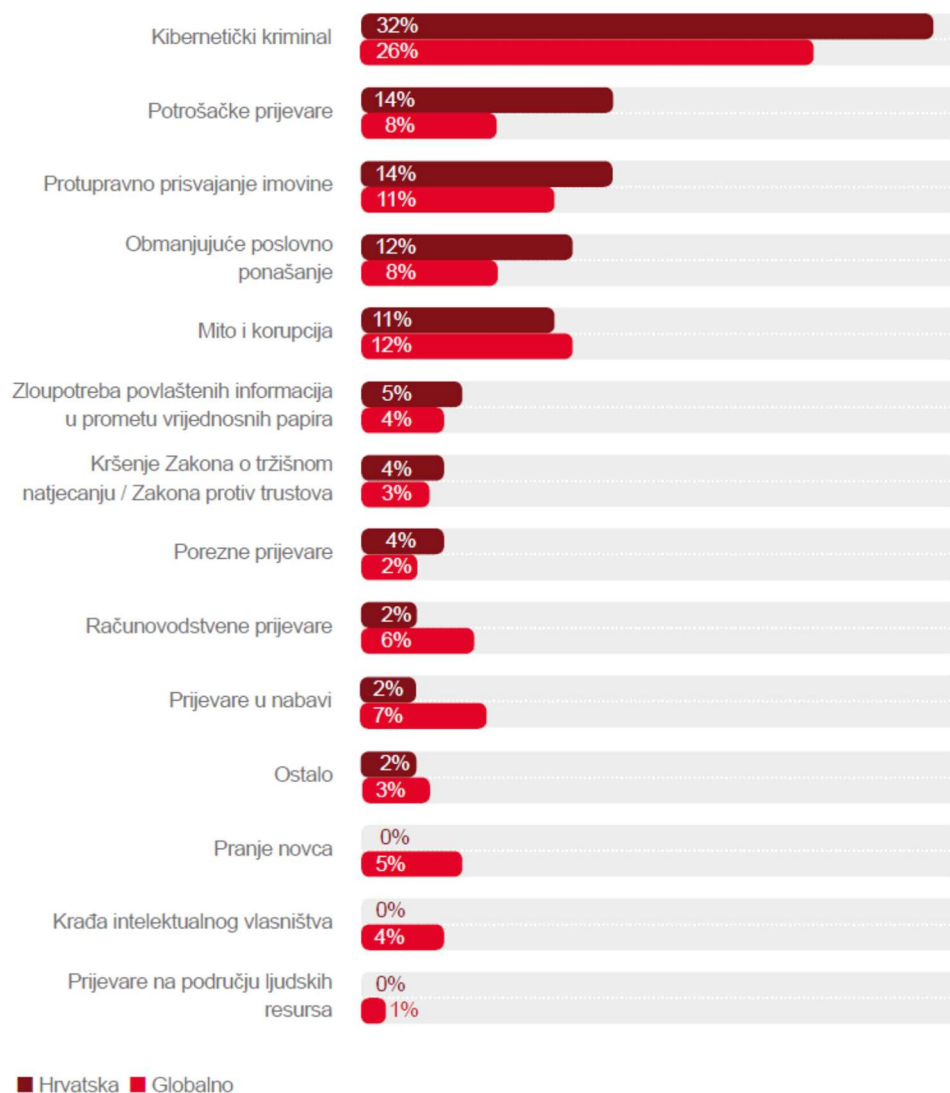
Najveći broj prijevара otkriva se putem korporativnih kontrolа. Kod računovodstvenih prijevара ključan je sustav internih kontrolа te kvalitetni menadžment i moralni zaposlenici. Zakoni i propisi koji reguliraju financijsko izvještavanje postaju sve opsežniji, a globalizacijom poslovanja prekogranična suradnja između nadzornih tijela postaje uobičajena praksa. U otkrivanju nastalih prijevара koriste se usluge interne revizije, eksterne revizije te u novije vrijeme i forenzično računovodstvo. Rizici od mogućih manipulacija progresivno se povećavaju uslijed nedostatka aktivnog korporativnog upravljanja, nedostatka kompetentnog i agilnog nadzornog (i revizijskog odbora), neodgovarajućeg i neučinkovitog sustava internih kontrolа, prevelikog naglaska na ostvarenje kratkoročnih planova i očekivanih zarada te kada u odlučivanju dominira pojedinac ili mala grupa. (<https://trendpartner.hr/index.php/2019/01/10/kreativno-ili-manipulativno-racunovodstvo/>).

Posljedice koje nose računovodstvene prijevare poprimaju značajne financijske razmjere, a osim financijskih gubitaka javljaju se i neizravni gubici. Prema globalnom istraživanju gospodarskog kriminala i prijevара nefinancijske posljedice gospodarskog kriminala su gubitak ugleda, pad snage brenda, narušavanje poslovnih odnosa s partnerima te regulatornim nadzornim tijelima, pad cijene dionice na tržištu te smanjenje morala zaposlenika. Iako uvijek postoji opasnost od prijevара, one se mogu značajno smanjiti ukoliko se uspostavi dobar sustav kontrolа te potiče etično ponašanje u čitavoj organizaciji.

Prema provedenom istraživanju revizorskog društva PwC (Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevара, 2018) predviđa se smanjenje broja računovodstvenih prijevара dok najveću opasnost ispitanici očekuju od pojave kibernetičkog kriminala. U nastavku je slika temeljem koje je vidljivo da se predviđa značajno smanjenje računovodstvenih prijevара kako na području Hrvatske, tako i globalno. Ispitanici na području Hrvatske smatraju

da će se u slijedeće dvije godine broj računovodstvena prijevarena smanjiti te će iznositi svega 2%, dok na globalnoj razini taj postotak iznosi 6%.

Slika 5. Predviđanje prijevarena

Izvor: PwC, Globalno istraživanje gospodarskog kriminala i prijevarena, 2018. str. 25

10. ZAKLJUČAK

Činjenica je da vjerojatno otkad postoji računovodstvo kao način praćenja poslovanja, otad postoji i želja da se brojke friziraju i prikažu drukčijima nego što jesu. Računovodstvena dokumentacija te financijski izvještaji su temelj putem kojih zainteresirane strane dobiju sve informacije o financijskom položaju i novčanoj uspješnosti poduzeća. Cilj prijevornog financijskog izvještavanja je postignut ako oni koji su tim izvještajima trebali biti obmanuti, ostanu uvjereni da nikakve tehnike za prilagođavanje izvještaja nisu korištene. Ako se računovodstvene manipulacije otkriju, korisnici gube povjerenje u financijske izvještaje i informacije koje su njima prezentirane.

Računovodstvene manipulacije i prijevarno financijsko izvještavanje uzrokovalo je znatne štete u prošlosti diljem svijeta. Manipulacije računovodstvenom dokumentacijom označavaju pogrešnu obradu podataka i to na način da se uljepša slika poduzeća, a u javnosti daje pogrešan prikaz poslovanja. Trenutno smo svjedoci najvećeg računovodstvenog skandala u Hrvatskoj i njegovih posljedica. Većina računovodstvenih manipulacija, pa tako i slučaj Agrokor, otkrije se kada poduzeće dođe do znatnih financijskih problema. Iz tih razloga potrebno je veću pažnju posvetiti sprečavanju i suzbijanju prijevara, a to se može postići ograničavanjem fleksibilnosti računovodstvenog okvira te uspostavljanjem i jačanjem regulatornih tijela koja će provoditi nadzor nad računovodstvenim evidentiranjem. Vrlo bitan faktor u adekvatnoj primjeni svih računovodstvenih propisa su vlasnici, odnosno uprava poduzeća koja je i odgovorna za istinit i fer prikaz financijskih izvještaja.

Manipulacije financijskim izvještajima su nažalost moguće, stoga je vrlo bitno prepoznati ih kako bi se moglo reagirati na vrijeme i tako spriječiti veću štetu svih zainteresiranih strana. Kod sprečavanja računovodstvenih manipulacija

najvažniju ulogu ima sustav internih kontrola, interna revizija te visoko moralni menadžment i eksterna revizija.

Posljedice računovodstvenih manipulacija su značajne iako one nisu u tolikoj mjeri zastupljene kao ostali oblici prijevara. Prilikom svake prijevare javlja se financijski gubitak za poduzeće ali kod računovodstvenih prijevara nije dovoljno u obzir uzeti samo počinjenu financijsku štetu već treba obratiti pozornost i na nefinancijske učinke koje iz iste proizlaze. Nefinancijski učinci koji se mogu javiti su gubitak ugleda poduzeća, smanjenje povjerenja javnosti, pad morala zaposlenika, narušavanje odnosa s regulatornim tijelima i bankama te povećanje troškova revizije. Istraživanja su pokazala da od svih oblika prijevara najveći trošak za poduzeće imaju upravo računovodstvene prijevare.

Tehnologija je promijenila način na koji komuniciramo i kako se društvo mijenja, tako su se i mogućnosti za prijevaru prilagodile novim tehnologijama. Posljednjih godina bilježimo porast računovodstvenih manipulacija i premda su se revizijski standardi i propisi prilagodili, pojedinci koji su spremni počinuti prijevaru uvelike koriste današnju tehnologiju. Premda su predviđanja da bi se u budućnosti broj računovodstvenih prijevara trebao smanjiti, uvijek će postojati motivi za prijevare i želje da se prikažu samo pozitivne stvari, a sakriju negativne.

LITERATURA

KNJIGE:

1. Belak, V., 2011. Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo. Zagreb: Belak Excellens d.o.o.
2. Belak, V., 2017. Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika. Zagreb: Belak Excellens d.o.o.
3. Gulin, D., Perčević, H., Tušek, B. i Žager, L., 2012. Poslovno planiranje, kontrola i analiza. Drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
4. Rezaee, Z. i Riley, R., 2014. Prijevare u financijskim izvještajima – sprječavanje i otkrivanje. Zagreb: Mate d.o.o.
5. Sever Mališ, S., Tušek, B. i Žager, L., 2012. Revizija: načela, standardi, postupci. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
6. Tušek, B., 2017. Interna revizija: organizacijski i metodološki aspekti. Zagreb: TEB- poslovno savjetovanje d.o.o.
7. Tušek, B., Žager, L. i Barišić, I. 2014. Interna revizija. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
8. Žager, K., Mamić Sačer, I., Sever, S. i Žager, L., 2008. Analiza financijskih izvještaja. 2. izdanje. Zagreb: Masmedia.

ČASOPISI:

1. Negovanović, M., 2011. (3), Kreativno računovodstvo i krivotvorenje financijskih izvještaja – treći dio. Računovodstvo, revizija i financije, str. 82 - 87
2. Negovanović, M., 2011. (1), Kreativno računovodstvo – II. dio. Računovodstvo, revizija i financije, str. 184 - 189
3. Negovanović, M., 2010. (12), Kreativno računovodstvo – I. dio. Računovodstvo, revizija i financije, str. 38 - 46

4. Kapetanović, S., 2015., (9) Prijevare u financijskim izvješćima. Poslovni savjetnik, Dostupno na: <https://www.ijf.hr/upload/files/file/PV/2015/9/kapetanovic.pdf>, str. 112 - 121
5. Pretnar Abičić, S., 2015. (3), Uloga i odgovornosti revizora u detektiranju prijevarnog financijskog izvještavanja. Računovodstvo, revizija i financije, str. 177 - 185
6. Houška, M., 2015. Upravljanje rizicima prijevare s aspekta poslovne forenzike. Porezni vjesnik, 2015 (6). Dostupno na: <https://www.ijf.hr/upload/files/file/PV/2015/6/houska.pdf>, str. 40 - 46
7. Belak, V., 2018., (9) Forenzična detekcija manipulacija i lažnih knjiženja s ciljem smanjenja dobitka i poreza na dobitak. Računovodstvo, revizija i financije, str. 19 - 30
8. Koletnik, F. i Koletnik Korošec, M., 2011. (5) Razumijevanje forenzičnog računovodstva – prvi dio, Računovodstvo, revizija i financije, str. 21 - 26
9. Bešvir, B., 2007. (10), Otkrivanje prijevara i pogrešaka u postupku revizije financijskih izvještaja, Računovodstvo, revizija i financije, str. 91 - 100
10. Huzanić, B., 2015. (5), Kreativno računovodstvo i utjecaj na poreze. Računovodstvo, revizija i financije, str. 26 - 33
11. Belak, V., 2008. (8), Kreativno računovodstvo i njegov utjecaj na financijske izvještaje, Računovodstvo, revizija i financije, str. 13 - 23
12. Pretnar Abičić, S., 2017. (11), Postupci revizora pri procjeni rizika prijevare u fazi planiranja revizije, Računovodstvo, revizija i financije, str. 140 - 146
13. Pretnar Abičić, S., 2017., (12), Reakcija revizora na procijenjeni rizik prijevare, Računovodstvo, revizija i financije, str. 222 - 230
14. Guzić, Š., 2019. (10), Računovodstvo zaliha trgovačkih društava, Računovodstvo, revizija i financije, str. 29 - 37
15. Friganović, M., 2008. (11), Kreativno računovodstvo i upravljanje zaradama. Poslovni savjetnik, Dostupno na: <http://www.poslovni-savjetnik.com/sites/default/files/PS%2048-86,87,88.pdf>, str. 86 - 88

INTERNET STRANICE:

1. Aljinović Barać, Ž., i Klepo, T. (2006). 'Features of accounts manipulations in Croatia', Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci, 24 (2), str. 273-290., URL: <https://hrcak.srce.hr/6945>, (pristup: 02.01.2020.)
2. ACFE: Report to the Nations 2018: Global Study on Occupational Fraud and Abuse., URL: <https://s3-us-west-2.amazonaws.com/acfepublic/2018-report-to-the-nations.pdf> (pristup: 04.01.2020.)
3. Štahan, M., 2017. Tko je odgovoran za prijevare u financijskim izvještajima?, URL: <https://www.teb.hr/novosti/2017/tko-je-odgovoran-za-prijevare-u-financijskim-izvjestajima/>, 2017 (11), (pristup: 04.01.2020.)
4. Štahan, M., 2017., Prijevare u financijskim izvještajima. URL: <https://www.teb.hr/novosti/2017/prijevare-u-financijskim-izvjestajima/>, 2017 (12), (pristup: 04.01.2020.)
5. Štahan, M., 2018., Prijevare u uspješnom računu i bilanci, URL: <https://www.teb.hr/novosti/2018/prijevare-u-uspjesnom-racunu-i-bilanci/> 2018 (2), (pristup: 04.01.2020.)
6. Štahan, M., 2018., Sprječavanje prijevara u financijskim izvještajima i sustav internih kontrola, URL: <https://www.teb.hr/novosti/2018/sprjecavanje-prijevara-u-financijskim-izvjestajima-i-sustav-internih-kontrola/>, 2018 (3), (pristup: 06.01.2020.)
7. Štahan, M., 2018., Mogu li revizori otkriti/ spriječiti prijevaru?, URL: <https://www.teb.hr/novosti/2018/mogu-li-revizori-otkritisprijeciti-prijevaru/>, 2018 (4), (pristup: 06.01.2020.)
8. Štahan, M., 2018., Mjere za sprječavanje prijevara, URL: <https://www.teb.hr/novosti/2018/mjere-za-sprjecavanje-prijevara/>, 2018 (5), (pristup: 10.01.2020.)
9. Izvanredna uprava Agrokora objavila revidirane financijske izvještaje Agrokora d.d. i konsolidirane financijske izvještaje Agrokor grupe za 2016. godinu, 2017., URL: <http://www.agrokor.hr/hr/vijesti/izvanredna->

- [uprava-agrokora-objavila-revidirane-financijske-izvjestaje-agrokora-d-d-i-konsolidirane-financijske-izvjestaje-agrokor-grupe-za-2016-godinu/](#),
(pristup: 10.01.2020.)
10. Klepo, M., Bićanić I. i Ivanković, Ž., 2017. Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije, URL: https://www.fes-croatia.org/fileadmin/user_upload/171109_Agrokor_WEB.pdf, (pristup: 10.01.2020.)
 11. Vještačenje je pokazalo da je Agrokor manipulirao financijskim izvještajima, 2019., URL: <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/kako-doznaje-n1-vjestacenje-je-pokazalo-da-je-agrokor-manipulirao-financijskim-izvjestajima/>, (pristup: 10.01.2020.)
 12. Ivica Todorić oglasio se nakon podizanja optužnice, 2019., URL: <https://www.vecernji.hr/vijesti/ivica-todoric-oglasio-se-nakon-podizanja-optuznice-1342733>, (pristup: 10.01.2020.)
 13. T Portal.hr, URL: <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/kako-su-u-stecaj-otisle-najvece-svjetske-tvrtke-20170323>, (pristup: 11.01.2020.)
 14. Express 24 sata, <https://www.express.hr/ekonomix/vise-od-300-milijardi-dolara-steta-u-sedam-najvecih-prevara-u-povijesti-5268>, (pristup: 11.01.2020.)
 15. Hrportfolio.hr, <https://hrportfolio.hr/vijesti/ekonomija/najveci-bankroti-u-americkoj-povijesti-9902>, (pristup: 11.01.2020.)
 16. T Portal.hr, <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/10-najvecih-americkih-bankrota-20090414>, (pristup: 11.01.2020.)
 17. T Portal.hr, <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/kako-nas-je-todoric-friziranjem-izvjesca-uveo-u-drustvo-najvecih-svjetskih-korporacija-foto-20171020>, (pristup: 11.01.2020.)
 18. T Portal.hr, <https://www.tportal.hr/biznis/clanak/vlada-bi-spasavala-agrokor-po-uzoru-na-parmalat-evo-kako-je-zavrrio-njegov-gazda-20170327>, (pristup: 11.01.2020.)
 19. Večernji list, <https://www.vecernji.hr/vijesti/talijansku-mljekarsku-tvrtku-parmalat-spasio-je-drzavni-povjerenik-1161572>, (pristup: 11.01.2020.)

20. Večernji list, <https://www.vecernji.hr/vijesti/ivan-todoric-nisam-se-cuo-s-ocem-nisu-mi-dali-1281434>, (pristup: 11.01.2020.)
21. Lider Media, <https://lider.media/aktualno/lehman-brothers-deset-godina-od-najveceg-bankrota-u-americkoj-povijesti-28623>, (pristup: 12.01.2020.)
22. Deutsche Welle, <https://www.dw.com/hr/za%C5%A1to-je-propao-lehman-brothers/a-6000312>, (pristup: 12.01.2020.)
23. Jutarnji list, <https://novac.jutarnji.hr/aktualno/sto-se-promijenilo-od-bankrota-stoljeca-kada-je-cijeli-svijet-potonuo-u-ponor-recesije/7830282/>
24. NBC News, http://www.nbcnews.com/id/4030254/ns/world_news/t/parmas-god-falls-sky/, (pristup: 12.01.2020.)
25. Ministarstvo pravosuđa, <https://pravosudje.gov.hr/antikorupcija/6154>, (pristup: 12.01.2020.)
26. Ministarstvo unutarnjih poslova, <https://mup.gov.hr/istaknute-teme/nacionalni-programi-i-projekti/nacionalni-programi-237/borba-protiv-korupcije/322>, (pristup: 12.01.2020.)
27. Financijska praksa, <http://www.ijf.hr/pojmovnik/korupcija.htm>, (pristup: 13.01.2020.)
28. Ministarstvo unutarnjih poslova, <https://mup.gov.hr/istaknute-teme/nacionalni-programi-i-projekti/nacionalni-programi-237/borba-protiv-korupcije/strategija-suzbijanja-korupcije/282033>, (pristup: 13.01.2020.)
29. Ekonomski institut Zagreb, 2011., Korupcija u Hrvatskoj: stvarna korupcijska iskustva građana., URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Croatia_corruption_Report_2011_croatian.pdf, (pristup: 15.01.2020.)
30. Enciklopedija.hr, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=43427>, (pristup: 17.01.2020.)
31. Trend Partner, (<https://trendpartner.hr/index.php/2019/01/10/kreativno-ili-manipulativno-racunovodstvo/>), (pristup: 5.02.2020.)

POPIS SLIKA

1. Trokut prijevare	5
2. Definiranje područja kreativnog računovodstva prema fleksibilnosti primjene računovodstvenih propisa	11
3. Postupci revizora u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja	59
4. Vrste prijevara u Hrvatskoj	79
5. Predviđanje prijevara	81

POPIS TABLICA

1. Tipični primjeri podcjenjivanja pozicija aktive i precjenjivanja pozicija pasive	21
2. Tipični primjeri precjenjivanja pozicija aktive i podcjenjivanja pozicija pasive	22
3. Godišnje amortizacijske stope utvrđene prema amortizacijskom vijeku za svrhe oporezivanja za pojedine grupe dugotrajne imovine	38
4. Metodika forenzične istrage	61
5. Najveće američke kompanije koje su bankrotirale u posljednjih 25 godina	64

**IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU**

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, TAJANA PEHNEC (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom računarske manipulacije i načini njihovog otkrivanja (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Tajana Pehnc
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, TAJANA PEHNEC (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom računarske manipulacije i načini njihovog otkrivanja (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:
(upisati ime i prezime)

Tajana Pehnc
(vlastoručni potpis)